

Langer thuis; werk in uitvoering

Van woonzorgonderzoek naar een uitvoeringsprogramma

PLATFORM31

Inhoud

Inleiding 3

1. De opbouw van het behoefteonderzoek 10
Wat maakt het gecompliceerd? 10

Tien onderwerpen 11
1. Aanleiding 11
2. Doel 11
3. Vraag doelgroep 12
4. Schaalniveau 15
5. Visie op wonen en zorg 16
6. Specifieke doelgroepen 17
7. Aanbod 18
8. Samenhang sociale en fysieke omgeving 18
9. Actieonderzoek met bewoners 20
10. Dynamiek woningmarkt 21

2. Met wie om de tafel? 23
1. Draagvlak en afspraken partners 23
2. Stuur op resultaat 24
3. Vervolgafspraken 25

3. Naar een uitvoeringsprogramma 27
Smart op 8 onderwerpen 27
1. Aantal woningen 27
2. Kwaliteit nieuwbouw 27
3. Aanpassingen eigenaar - bewoners 27
4. Aantal specifieke woonzorgvormen 29
5. Matchen van vraag en aanbod 30
6. Informatievoorziening 31
7. Sociale en fysieke omgeving en nabijheid voorzieningen 33
8. Integrale wijk- en dorpsplannen 34

4. Samen aan de slag 37
1. Urgentie en borging 37
2. Aanjager 37
3. Programma-aanpak 38
4. Van onderop en vraaggericht 39
5. Opschalen discussies 40
6. Leernetwerk 41
7. Borgen 42
8. Monitoren 42
9. Gebiedsfinanciering 43

Inleiding

Oost West, thuis best, geldt voor veel mensen, ook als je kwetsbaar bent of wordt. Steeds vaker wonen mensen met een beperking zelfstandig, vaak is meer ondersteuning nodig dan alleen een dak boven het hoofd. In de toekomst zullen mensen met een beperking vooral bestaan uit 80-plussers. Onderzoek laat zien dat wanneer senioren kwetsbaar worden, het ondersteunend is als zij beschikken over:

1. Een geschikte woning waar alle vertrekken gelijkvloers of met lift bereikbaar zijn;
2. Een toegankelijke omgeving met goede looproutes in een buurt die veilig en levendig is;
3. Een sociale kring en een mantelzorger of aanspreekpunt voor stut en steun;
4. Voorzieningen in de buurt zoals een arts, apotheek, supermarkt een OV-halte en een buurthuis.

Ook andere kwetsbare inwoners, zoals mensen met psychische, psychosociale of verstandelijke beperkingen hebben vaak naast hun woning andere ondersteuning nodig.

Doel handreiking
Vanwege de toename van het aantal mensen met een woonzorgvraag doen gemeenten onderzoek naar de woonzorgopgave in hun wijken en dorpen. In deze handreiking verzamelden we voorbeelden van dergelijk onderzoek. Maar dat niet alleen, ook vroegen we hoe deze gemeenten hun onderzoek omzetten in afspraken met partners. Ook die aanpak is beschreven.
Wat een goede aanpak is, verschilt van wijk tot wijk. Mensen zijn verschillend in draagkracht, inkomen en regie-vermogen, wijken zijn verschillend in de kwaliteit van de woningvoorraad en de aanwezige voorzieningen. In de ene buurt kennen mensen elkaar en houden ze een oogje in het zeil, in de andere buurt kennen buren elkaar niet. Daarom vind je in deze handreiking ook voorbeelden van actieonderzoek met betrokkenen zelf. Want zoals een onderzoeker ons liet weten, goed onderzoek is belangrijk en levert ons vaak veel informatie op maar vaak geen pasklare aanpak die toepasbaar is in het leven van mensen.

Basis van de handreiking
Aan de basis van deze handreiking ligt een landelijke enquête en aanvullende interviews met bestuurders, programmaleiders en beleidsmensen. We vroegen ruim 135 gemeenten en hun partners hoe zij op weg zijn met het onderzoek en het uitvoeringsprogramma. Wat lukt? Welke best practices zijn er? Wat blijkt in de praktijk moeilijk?

De inzichten hebben geleid tot deze handreiking met tips en voorbeelden uit de praktijk. Het is bedoeld ter inspiratie van beleidsprofessionals die aan de slag gaan met onderzoek naar de woonzorgopgave. Het is beslist geen 'Handboek soldaat', maar meer een gids om je op weg te helpen voor een eigen aanpak die past bij jouw situatie.

Opbouw

Deze handreiking is opgedeeld in vier hoofdstukken:

1. Opbouw van het behoeftonderzoek.
Wat wil ik weten? De oplossingen voor het langer thuis wonen kunnen per doelgroep en per wijk verschillen. Er bestaat geen voorgeschreven actiepuntenlijstje voor wat je als gemeente of als woningcorporatie moet doen om langer thuis wonen voor mensen mogelijk te maken. Ook voor het vormgeven van een onderzoek naar wonen en zorg bestaat geen standaard format. Er zijn vele manieren om dit onderzoek te doen en verschillende oplossingsrichtingen of aanpakken. Deze handreiking geeft inspirerende voorbeelden en een overzicht van thema's die je tegenkomt als je aan de slag gaat met onderzoek en hoe je hiermee kunt omgaan. We hebben dit in 10 onderwerpen uitgewerkt.

2. Met wie om de tafel?
Hoe richt je het proces in? In dit hoofdstuk staan de aandachtspunten bij de organisatie en uitvoering van het woononderzoek beschreven. We behandelen ook de procesaanpak en borging van de resultaten. Het onderzoek moet immers input opleveren voor bijvoorbeeld de woonvisie of de woningprogrammering, de woonruimteverdeling, een wijkaanpak of woningverbetering. Dat werkt alleen als alle partijen die nodig zijn om de opgave op te lossen meedoen aan het onderzoek, het eens zijn over de aanpak en er sprake is van gedeelde

conclusies. Pas dan zal onderzoek leiden tot een resultaat in concrete projecten of acties waar inwoners wat van merken.

Om het beste resultaat uit het onderzoek te krijgen, is het belangrijk om vooraf goed te bespreken en af te spreken voor wie het onderzoek resultaat moet opleveren en voor welk afsprakenkader het onderzoek input levert.

3. Naar een uitvoeringsprogramma
Dit hoofdstuk biedt een handelingskader waarmee je van uitkomsten tot beleidsafspraken komt. Die afspraken jagen de daadwerkelijke uitvoering van de plannen aan. In dit hoofdstuk bespreken we over welke onderwerpen mogelijk afspraken gemaakt kunnen worden en wat belangrijke aandachtspunten zijn om voortgang en vaart in de uitvoering te houden.

4. Samen aan de slag
Om oplossingen voor het langer thuis wonen tot uitvoering te brengen is het proces rond de uitvoering en het goed organiseren ervan van belang. In dit hoofdstuk lichten we negen procesthema's toe die de samenwerking vooruit kunnen helpen.

Met deze handreiking laten we mooie voorbeelden zien
Op de hoogte blijven? Zie website Platform31/wonenenzorg. Ook voor actuele info over de bestuurlijke ondersteuning door de Taskforce wonen en zorg en de procesondersteuning door het expertteam wonen en zorg.

1. De opbouw woonbehoefte onderzoek

Opbouw woonbehoefte onderzoek		
Wat maakt het gecompliceerd?	-Toekomstige vraag is altijd inschatting -Bestaand aanbod vaak niet in beeld -Gezamenlijke visies op tafel	
Tien onderwerpen	**Thema's**	**Voorbeeld**
1. Aanleiding	-Inspelen op trends of beleidswijzigingen	
2. Doel	-Kwantiteit en kwaliteit woningen -Woonvorm -Gebiedsplan	-Lessen experiment Weer thuis
3. Vraag doelgroep	-Vraagonderzoek -Kwantitatieve inschatting woonvraag	-Delft -Woonzorgwijzer -Krasse knarren kúnnen kraken
4. Schaalniveau	-Niveau gemeente -Meerwaarde wijk- en buurtniveau	-Rotterdam
5. Visie op wonen en zorg	-Doelgroep psychische kwetsbaarheden -Doelgroep senioren	-Beter Oud -Woonservicegebieden
6. Specifieke doelgroepen	-Kleine groep -Intramurale zorgdoelgroepen	-Maasdriel
7. Aanbod		-Breda
8. Samenhang sociale en fysieke omgeving	-Data verzamelen -Social media	-Rotterdam -Amsterdam
9. Actieonderzoek met bewoners	-Participatief actieonderzoek -Volwaardige gesprekspartner -Nieuwe inzichten -Laagdrempelig	-Amstelveen
10. Dynamiek woningmarkt	-Kansen en bedreigingen nieuwbouw	-Breda

2. Met wie om de tafel?

Met wie om de tafel?	Thema's	Voorbeeld
1. Draagvlak en afspraken partners	-Zorgvuldige procesregie -Wie betrek je bij het onderzoek -Belang gezamenlijke 'fact finding' van resultaten -Zorg voor een gezamenlijk begrippenkader -Rollen	-Tool Beslisboom -Delft
2. Stuur op resultaat	-Gezamenlijk gegevens duiden -Gezamenlijk bepalen wat opgelost moet worden	
3. Vervolgafspraken	-Samenwerkingsagenda -Wettelijke kaders en procedures	-Rotterdam

3. Naar een uitvoeringsprogramma

Naar een uitvoeringsprogramma	Thema's	Voorbeeld
1. Aantal woningen	-Gedeeld begrippenkader	-Beslisboom
2. Kwaliteit nieuwbouw	-Levensloopbestendig -Prijsniveau -Differentiatie woonvormen	
3. Aanpassingen eigenaar-bewoners	-Bewustwordingscampagne	-Breda -Rotterdam -Mijn huis op Maat
4. Aantal specifieke woonzorgvormen	-Plus op de woning -Woonvormen	-Woonformules
5. Matchen vraag en aanbod	-Label voor specifieke groepen -Doorstromen -Contingenten	-Zaltbommel/Bommelerwaard
6. Informatievoorziening	-Organiseer informatieverstrekking -Integrale intake -Gezamenlijke casuïstiek bespreking -Aanpassingen in werkwijze	-Rotterdam -Den Bosch
7. Sociale en fysieke omgeving en nabijheid voorzieningen	-Geschikter maken woonomgeving -Voorzieningen -Sociale netwerken en ontmoeten	-Krasse knarren kúnnen kraken -Breda
8. Integrale wijk- of dorpsplannen	-Hard- en software -Professioneel aanbod	-Woonservicegebieden -Oss -Den Bosch

4. Samen aan de slag

Samen aan de slag	Thema's	Voorbeeld
1. Urgentie en borging	-Bestuurlijke urgentie geeft energie	-Den Bosch
2. Aanjager	-Organiseren van samenwerking -Verbindende persoonlijkheid	-Den Bosch
3. Programmatische aanpak	-Van samenwerkingsagenda tot uitvoeringsagenda -Ontwikkelgericht: Werkende weg tot vernieuwing komen	-Rotterdam
4. Van onderop en vraaggericht	-Actieve betrokkenheid -Klantpanels -Wijk- en dorpsraden -Vrijwilligers -Ervaringsdeskundigen -Aansluiten op leefwereld	-Rotterdam -Delft -Breda -Den Bosch
5. Opschalen discussies	-Grijze gebieden	
6. Leernetwerk	-Anders denken, doen en organiseren	-Oss
7. Borgen	-Borgen afspraken in regelgeving -Prestatieafspraken -Bestemmingsplan -Wmo -Randvoorwaarden gronduitgifte	
8. Monitoren	-Van incidenteel naar een structurele informatievoorziening -Relevante data uit wonen, welzijn, zorg	-Breda -Rotterdam
9. Gebiedsfinanciering	-Gebiedsarrangement -Gebouwarrangement	-Oss -Schiedam

1 De opbouw van het behoefteonderzoek

1. De opbouw van het behoefteonderzoek

Het uitvoeren van goed onderzoek is geen sinecure. Wat maakt onderzoek naar de woonzorgopgave dan zo **gecompliceerd**?

De (toekomstige) vraag van kwetsbare doelgroepen is altijd een inschatting

Om een uitspraak te kunnen doen over de woonzorgopgave in een gemeente is het nodig inzicht te krijgen in de vraag van zorgdoelgroepen. Dit klinkt vanzelfsprekend maar dat is het in de praktijk niet. Er bestaat niet zoiets als DE vraag. Bijvoorbeeld de vraag van senioren. Naarmate iemand ouder wordt kunnen persoonlijke veranderingen leiden tot een andere kijk op de (gewenste) woonsituatie. Bij de persoonlijke veranderingen kan het gaan om het uit huis gaan van kinderen, het overlijden van een partner en/of intredende ouderdomsbeperkingen. In het ene geval kan iemand beslissen in de huidige woning aan de veranderende wensen aan te passen, in het andere geval kan iemand de wens hebben te verhuizen. Welke kant de medaille opvalt, is afhankelijk van de huidige woonsituatie (de woning, het sociale netwerk, aanwezige voorzieningen, etc.), het opleidingsniveau, inkomen, persoonlijke regievaardigheden en de aanwezigheid van een partner of mantelzorgers. En als er dan een verhuiswens (of -noodzaak) ontstaat, zijn de wensen ten aanzien van de nieuwe woonzorgvorm al even divers. Als je door onderzoek komt tot een inschatting van de vraag van kwetsbare groepen in termen als bijvoorbeeld 'een aangepaste woning', 'een woning nabij specifieke voorzieningen' of 'een beschutte woning' gaat het per definitie om indicatieve aantallen, waarbij bovendien geldt dat de gewenste invulling van het concept per individu kan/zal verschillen. Dit geldt voor de vraag in het heden, maar in versterkte mate voor de vraag in de toekomst.

Bestaand aanbod vaak niet in beeld

Als je door onderzoek de vraag in beeld hebt gekregen (oftewel hebt ingeschat) is het vervolgens zaak deze vraag te relateren aan het (beschikbare) aanbod. Ook hier doen zich verschillende moeilijkheden voor. De fysieke geschiktheid (bijvoorbeeld de vraag of men zonder traplopen alle primaire woonfuncties kan bereiken) van de woningen is vaak nog wel uit registraties te herleiden. Maar een volledig beeld van de gewenste plus bij het wonen, ' het arrangement', is vaak lastiger te verkrijgen. Dan gaat het bijvoorbeeld om de nabijheid van voorzieningen, maar bijvoorbeeld ook of er meer ouderen/lotgenoten in de omgeving wonen, of sprake is van netwerken tussen mensen, een veilige buurt en de nabijheid van zorg- en dienstverlening. Want ook dat soort zaken bepalen uiteindelijk of de bestaande woonsituatie geschikt is of aan de (toekomstige) vraag kan voldoen. Om een vraaginschatting te vertalen naar een concreet uitvoeringsprogramma moeten dus meer stappen worden gezet.

Gezamenlijke visies op tafel

Het antwoord op de behoeften van kwetsbare doelgroepen is vaak een woning met een 'plus'. Onder een 'plus' verstaan we bijvoorbeeld de toevoeging van 'ontmoeten' of een aanspreekpunt voor zorg- en dienstverlening. Door de grote groei van het aantal 80-plussers maar ook door de toename van het aantal bewoners met een psychische kwetsbaarheid is het de uitdaging om arrangementen te ontwikkelen in gebouwen of voor zorgzame buurten. Hier zijn meerdere partijen voor nodig: een samenwerking.

Het stroomlijnen van een samenwerkingsproces blijkt in de praktijk lastig. Op de vraag 'Wie is verantwoordelijk voor een goede organisatie van wonen en zorg in onze gemeente?' Is het antwoord: veel partijen een beetje. Het beleid rond wonen en zorg kent niet één eigenaar. Gemeenten werken hierin minimaal samen met corporaties en zorgorganisaties. Ook wijk- of dorpsbewoners willen en kunnen steeds vaker een bijdrage leveren. Deze partijen moeten het eens worden over de te volgen lijn en oplossing.

Tien onderwerpen

1. Aanleiding

Aan de basis van een woononderzoek voor het langer thuis wonen, ligt een goede analyse naar de aanleiding en context van het te onderzoeken onderwerp. Deze kunnen per gebied behoorlijk verschillen.

Belangrijke eerste stap is dus te bepalen wat de aanleiding in jouw gemeente is, welke onderzoeksvraag daar uit voort komt en tot welk antwoord dit onderzoek leidt.

Voorbeelden aanleiding

De diverse **trends**, zoals de vergrijzing of **beleidswijzigingen** in het sociale domein, hebben grote gevolgen voor de toekomstige vraag naar woningen en onze leefomgeving. Veel woononderzoeken starten omdat er bij gemeenten en hun partners behoefte is aan:

- Het in beeld brengen en duiden van de lokale woonzorgopgave om voldoende aangepaste en betaalbare woningen te kunnen bieden.
- Om de behoefte van specifieke doelgroepen in beeld te brengen. Bijvoorbeeld: Welke groepen hebben behoefte aan een (geclusterde) woon(zorg)vorm?
- Het verkrijgen van input voor een gezamenlijke integrale aanpak voor wonen, welzijn, en zorg in bijvoorbeeld een wijk.

2. Doel

Het onderzoek naar de woonzorgopgave van zorgdoelgroepen geeft antwoord op de vraag welke samenhang van wonen, begeleiding en zorg nodig is. Deze samenhang is relevant voor de volgende onderwerpen.

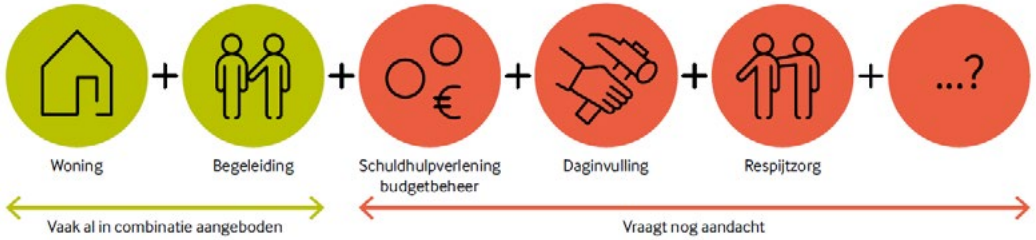
- **Kwantiteit en kwaliteit woningen**
  Zelfstandig wonen start met een goede woning. Voor de doelgroepen met lichamelijke beperkingen is bijvoorbeeld een gelijkvloerse woning nodig. Voor de uitstromers uit Beschermd Wonen en Maatschappelijke Opvang is het nodig dat de woning een lage huurprijs heeft. Voor alle doelgroepen is het relevant dat voldoende woningen beschikbaar zijn.

- **Woonvorm**
  Voor sommige doelgroepen is een speciale woonvorm wenselijk. Er zijn twee belangrijke redenen voor clustering. De doelgroep heeft behoefte aan een sociale veilige omgeving of clustering van een doelgroep in een gebouw is noodzakelijk vanwege de gewenste nabijheid van professionele zorg of begeleiding.

- **Gebiedsplan**
  Steeds vaker wonen mensen met een ondersteuningsvraag verspreid in de wijk. Vaak definiëren we dat als Gespikkeld wonen. Dan is de vraag welke samenhang of aanpak nodig is in die wijk of buurt om inwoners te ondersteunen bij het zelfstandig wonen. Is bijvoorbeeld een ontmoetingsruimte nodig of een aanpak voor community-building in de wijk? In een gebiedsplan zijn ook de behoeften van de 'andere' bewoners aan de orde.

Een onderzoek naar de woonzorgopgave leidt tot conclusies op bovenstaande punten.

Illustratie: Lessen experiment Weer thuis: Wat is nodig voor mensen met psychische kwetsbaarheden?

Bron: Platform31, 2018

3. Vraag doelgroep

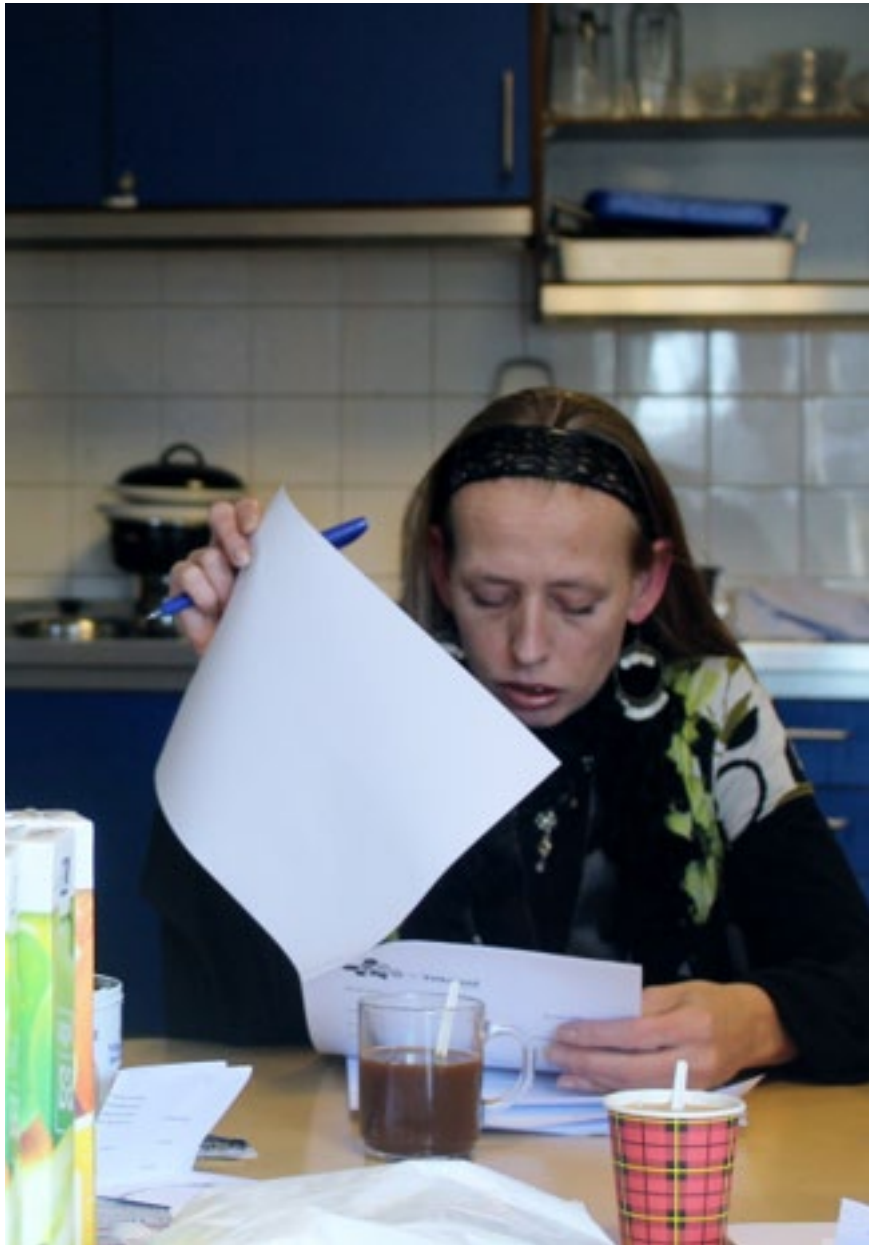
Als je aan het begin staat van een verkenning naar de woonzorgopgave in jouw gemeente, is het vaak verstandig je van te voren op hoofdlijnen te verdiepen in mogelijk typen zorgdoelgroepen en hun vragen. Welke beperkingen kunnen deze doelgroep(en) op de diverse levensterreinen ervaren en tot welke woon- en ondersteuningsvraag kan de beperking leiden? Het geeft vaak veel inzicht om eerst goed in beeld te brengen hoe de mensen (met beperkingen) nu wonen. Belangrijk in deze fase is om in beeld te krijgen wanneer hun beperkingen kunnen leiden tot woonvragen. In deze stap verbind je de vraag van zorgdoelgroepen aan 'harde' huisvestingseisen als:

- Kwantiteit en kwaliteit woningen;
- Specifieke woonvormen;
- Spreiding van woningen in samenhang met andere voorzieningen.

Zoals eerder gesteld, en door de geïnterviewden die onderzoek hebben uitgevoerd naar de woonzorgopgave is bevestigd, is altijd sprake van een indicatieve inschatting die door praktijkkennis (Over bijvoorbeeld wachtlijsten voor intramuraal verblijf, verhuisgedrag van senioren, vraagdruk op bestaande woonvormen of de inschatting van sociale ondersteuning) van samenwerkingspartijen wordt verrijkt.

Panelgesprekken
Bij het woononderzoek in de gemeente Delft zijn naast een uitgebreid kwantitatief onderzoek ook vier panelgesprekken met zorgdoelgroepen gevoerd. Deze leverden relevante informatie en nieuwe inzichten op die kunnen helpen bij het interpreteren van het kwantitatieve deel en het duiden van de uitkomsten.

Persona's
Een andere manier om kwalitatief onderzoek te doen is door mensen uit de doelgroep te ondervragen en te beschrijven in persona's; een archetype van de groep. Meer inzicht in de doelgroep levert een betere onderzoeksopzet op met relevante vragen die in het onderzoek worden meegenomen. Maak gebruik van kennis over persona's die hierover beschikbaar is op internet.
Zie:
- Movisie: Werken met Persona's.
- Zie Langer thuis, klantreis/customer journey en sleutelmomenten

Vraagonderzoek

Woonzorgwijzer: geografisch data-instrument.
De Woonzorgwijzer is in opdracht van het ministerie van BZK als geografisch data-instrument ontwikkeld om de vraagzijde van zorgdoelgroepen op kaart in beeld te brengen. Het instrument schat de vraag in maar doet geen uitspraak over het gewenste aanbod. Het instrument is een 'neutraal' prognose-instrument.

Voor de opbouw van het instrument zijn alle voorkomende zorgdoelgroepen beschreven en welke beperkingen zij mogelijk kunnen ervaren.

Het data-instrument geeft op het schaalniveau van een gemeente, wijk of buurt inzicht in het voorkomen van zorgdoelgroepen en hun beperkingen. Ook kan op grond van het beperkingenprofiel in een wijk of buurt worden verkend welke vraag je kunt verwachten naar bijvoorbeeld wonen, administratieve ondersteuning, regie etc. Door de provincies Noord- en Zuid-Holland wordt het data-instrument met kaarten gratis ter beschikking gesteld.

Platform31 schreef een handreiking waar de aanpak van diverse typen onderzoek zijn beschreven. Voorts zijn er op de website onderzoeksaanpakken beschreven van diverse vraagstukken, zoals: Binnenstedelijke ontwikkeling, Visie op wonen en zorg. Geschiktheid van de woningvoorraad.

Planbureau voor de Leefomgeving: Krasse Knarren kúnnen kraken
Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) deed landelijk onderzoek naar de kwaliteit en kwantiteit van de woningvoorraad en analyseerde de samenhang tussen geschikte woningen, geschikte woonomgevingen en de lichamelijke beperkingen van de bewoner. PBL maakte gebruik van de data uit de Woonzorgwijzer om landelijke conclusies te kunnen trekken hoeveel ouderen met lichamelijke beperkingen wonen in een niet aan te passen woning. Voorts inventariseerde het PBL de nabijheid van voorzieningen en de grootte van het mogelijke netwerk van senioren. Op grond hiervan ziet PBL in de Randstad vooral knelpunten in de kwaliteit van de woningvoorraad en in landelijk gebied vooral knelpunten in de woonomgeving in combinatie met een afname van mantelzorgers voor het langer thuis wonen.

Kwantitatieve inschatting woonvraag
Verschillende prognosemodellen maken een koppeling tussen de vraag en het gewenste aanbod in woonvormen. Welk prognosemodel wordt toegepast, is afhankelijk van het marktbureau dat de opdracht krijgt om het onderzoek uit te voeren. In de kaders vind je een aantal voorbeelden van dit type onderzoek. Een voorbeeld is de aanpak in de gemeente Delft (zie kader).

Voor de doelgroep met psychische en psychosociale beperkingen verschijnt in het voorjaar 2020 een aanvullende handreiking van Platform31. Deze handreiking beschrijft de specifieke woonbehoeften en de woonvarianten voor doelgroepen met psychische beperkingen.

Onderzoek naar één doelgroep
Den Bosch doet als centrumgemeente onderzoek naar de doelgroep uitstroom uit Beschermd Wonen en Maatschappelijke Opvang. In de regiovisie voor 2016-2020 hebben de 8 gemeenten de kwantitatieve doelstelling bepaald. Zij willen de capaciteit van 320 plaatsen in het beschermd wonen terugbrengen tot 145 plaatsen. Bij de maatschappelijke opvang is als uitgangspunt genomen dat mensen niet langer dan drie maanden in de opvang verblijven. Op basis hiervan, is er een onderbouwde aanname gemaakt en berekend hoeveel extra vraag naar woningen deze ambitie met zich meebrengt. Vervolgens zijn afspraken gemaakt met de woningcorporaties over het aantal woningen dat beschikbaar wordt gesteld voor deze doelgroep per gemeente. Op basis van de ervaringen met uitstroom worden deze afspraken gemonitord.

Zorgtredemodel
De samenwerkingspartners in de gemeente Delft hebben de verwachte woonvraag van toekomstige zorgdoelgroepen in beeld gebracht en deze vervolgens afgezet tegen het huidige woonaanbod. Voor de vraagberekening is een prognosemodel gebruikt dat is gebaseerd op het zorgtredenmodel van de Nederlandse Zorgautoriteit. In dit zorgtredenmodel is een doelgroepindeling gemaakt op basis van zorggebruik in het verleden. Het zorgtredenmodel is gekoppeld aan een gewenste woonvorm: regulier wonen, geclusterd wonen (zonder zorg), geclusterd wonen (zorg nabij), geclusterd wonen (24-uurszorg) en Woonzorg PG.

bron: Nederlandse Zorgautoriteit

* Wmo verblijf (oude AWBZ zorg) zit in Zorgtrede 4 of 5

De Monitor Wonen en Zorg van de provincie Gelderland onderzocht alle doelgroepen
Naar aanleiding van de Hervorming Langdurige Zorg waardoor de toegang van de intramurale zorg werd beperkt tot de zwaardere zorg-doelgroepen, onderzocht de provincie Gelderland welke gevolgen deze beleidswijziging had voor de provinciale vraag naar wonen en zorg. De monitor wonen en zorg 2016 is de weerslag van dit onderzoek. Dit onderzoek maakte zichtbaar wat de extra te verwachten vraag was van zorg-doelgroepen die zelfstandig blijven wonen doordat intramurale zorg beperkt werd tot de zwaardere zorgdoelgroepen. (Hervorming Langdurige Zorg 2015). De uitkomsten hebben betrekking op verschillende zorg-doelgroepen uit verschillende sectoren: ouderenzorg, GGZ en verstandelijk gehandicapten. Het onderzoek geeft een prognose van vraag en aanbod naar wonen met zorg tot het jaar 2046. De prognose stelt gemeenten, regio's, woningcorporaties en zorgaanbieders beter in staat beleid te maken. Naast cijfers zijn er ook kwalitatieve trends beschreven. De factsheets Monitor Wonen en Zorg 2016 geven ook een uitwerking op gemeente en regioniveau. In de factsheets werden de demografische prognose, het aanwezige aanbod en de te verwachten vraag naar wonen met zorg geanalyseerd. De gemeente Zaltbommel heeft zelf in de Bommelerwaard vervolgonderzoek laten uitvoeren.

4. Schaalniveau

Grofweg zijn er twee schaalniveaus:
- Regionaal/gemeentelijk
- Gemeentelijk – wijk/buurten

Veel onderzoeken richten zich op het niveau van de gemeente
Afhankelijk van de onderzoeksvraag bepaal je bij aanvang van een onderzoek het schaalniveau waarop het onderzoek betrekking heeft. In de praktijk blijkt dat veruit de meeste woon- en zorgonderzoeken op gemeenteniveau worden uitgevoerd. Dat is ook logisch omdat veel woononderzoek wordt uitgevoerd om conclusies te kunnen trekken over de kwantiteit of kwaliteit van de woningvoorraad en om de vraag te beantwoorden of er behoefte is aan nieuwe woonvormen voor specifieke doelgroepen. De opbrengst van het onderzoek wordt bijvoorbeeld gebruikt voor afspraken over de woonvisie en de woningprogrammering in een gemeente of de jaarlijkse prestatieafspraken tussen corporatie en gemeente. Steeds vaker is het onderzoek ook bedoeld voor de invulling van afspraken tussen wonen en het sociaal domein. Voor afspraken over garanties op begeleiding bij uitstromers bijvoorbeeld of om nieuwe afspraken te maken over een wijkaanpak.

Meerwaarde van het verzamelen van data op wijk- en buurtniveau
In de praktijk blijkt dat weinig woononderzoeken op het thema wonen en zorg inzoomen op wijk- of buurtniveau. Tegelijkertijd blijkt dat gemeenten en/of corporaties die het wijk/buurtniveau wel in woononderzoeken hebben meegenomen, tevreden zijn over dit concrete inzicht. Bijvoorbeeld om te kunnen beoordelen of er sprake is van een concentratie van mensen uit een doelgroep in een buurt. Onderzoek op wijk- en buurtniveau geeft inzicht voor een gebiedsaanpak, een gewenste woningverdeling of bijvoorbeeld afweging over extra wijkvoorzieningen die nodig zijn naast de woning.

Gemeente Rotterdam verzamelt data op wijkniveau

"Rotterdam kent een langer historie van gebiedsgericht werken voor wonen, zorg en welzijn. In het nieuwe coalitieakkoord zijn de ambities verder aangescherpt. Er is een breed woonbehoefteonderzoek uitgevoerd waar de vraag en het aanbod van 'geschikte woningen voor ouderen' er uit zijn gedestilleerd".

- Marijke de Vries, programmamanager

Uit het woononderzoek komt naar voren dat tot 2035 20.000 woningen nodig zijn, waarvan een substantieel deel geschikt moet zijn voor ouderen. Naast geschikte woningen is het behoud van wijkvoorzieningen en het realiseren van woonvoorzieningen tussen thuis en het verpleeghuis in van groot belang. Het opzetten van ouderenhubs krijgt veel aandacht. Dit zijn slim georganiseerde centrale ouderenvoorzieningen in de wijken voor wonen, welzijn en zorg. Ook wordt actief ingezet op de ontwikkeling van vitale woongemeenschappen en meer veiligheid in de seniorencomplexen. Ouderen zelf geven aan om in de zorgverlening het liefst te maken te hebben met bekende gezichten. Ook dit willen we stroomlijnen. Het uitvoeringsprogramma is opgebouwd uit vier pijlers Vitaal, Er toe doen, Wonen en Woonomgeving en Zorg en ondersteuning.

Klik op de thumbnails om een vergrote kaart te bekijken

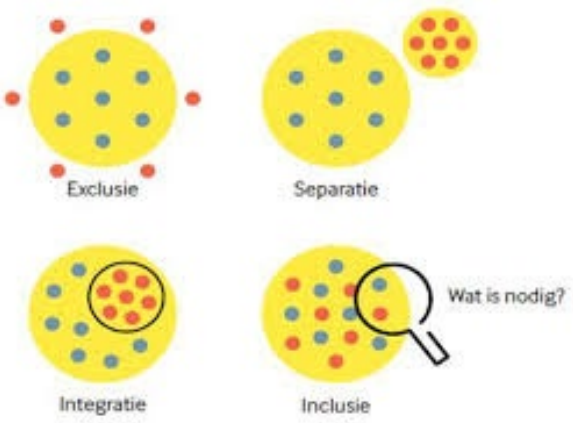

5. Visie op wonen en zorg

Ook de visie op hoe mensen met vragen het best kunnen worden ondersteund, bepaalt de inrichting van de het onderzoek.

De visie op hoe we mensen met een zorgvraag huisvesten is de afgelopen decennia sterk veranderd. Voorheen werd wonen en zorg gecombineerd in één woonzorgvorm zoals bijvoorbeeld een verzorgingstehuis. De laatste jaren is het 'normaliseren' van het wonen omarmd, mensen met een beperking wonen 'gewoon' in de wijk. Om meer inzicht te krijgen in wat nodig is in de wijk voor verschillende doelgroepen zijn diverse bronnen beschikbaar.

Visie op wonen en zorg; Wat is nodig?

Bron: Commissie Toekomst Bescherm Wonen, 2015, bewerking Platform31

Doelgroep psychische kwetsbaarheden

Als je in beeld wilt krijgen wat in een wijk nodig is voor inwoners met psychische beperkingen kun je inspiratie halen uit het adviesrapport 'van beschermd wonen naar beschermd thuis' van de Commissie Toekomst beschermd wonen (2015). Dit rapport beschrijft wat nodig is om deze mensen zich thuis te laten voelen in een welkome en inclusieve wijk. Zo stelt het rapport dat bijvoorbeeld een inloopfunctie en een beschikbaarheidsdienst aanwezig moeten zijn.

Doelgroep senioren
Als je je wilt verdiepen in wat er in de wijk nodig kan zijn voor kwetsbare senioren, kan je bijvoorbeeld inspiratie halen uit Handelingskader Beter Oud. Afgelopen jaren is ook met onderzoek een positief effect bewezen van de woonservicegebieden. In het onderzoek wordt beschreven wat het gebiedsarrangement was in tien gebieden.

Op basis van deze bronnen kan je je verdiepen in wat nodig kan zijn voor een gebiedsgerichte aanpak in wijken. Een visie op hoe je aan de slag wilt, kan je helpen richting te geven aan het onderzoek.

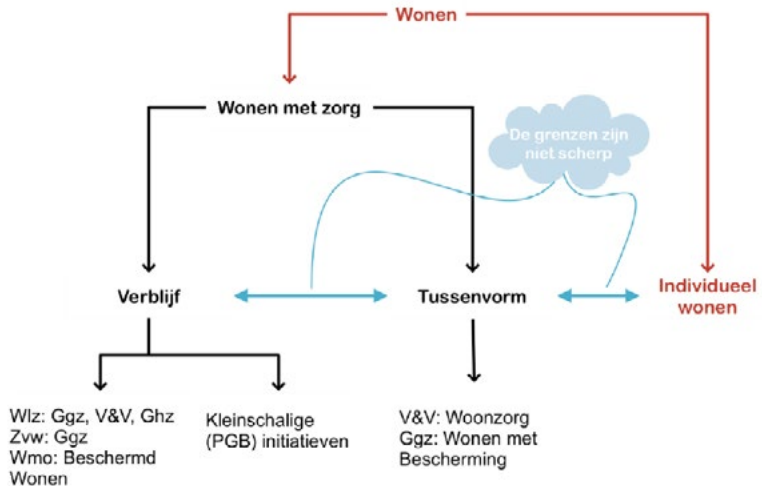
Woonzorgvisie Bommelerwaard
In de Bommelerwaard hebben de twee gemeenten en de drie woningcorporaties hun woonzorgvisie geactualiseerd. De woonzorgvisie bevat een verkenning naar het huidige voorzieningenniveau, brengt de vraag van de belangrijke doelgroepen in beeld en beschrijft de uitvoeringsagenda. Centraal in de uitvoeringsagenda staat de uitwerking van drie woonservicepunten in het gebied.

6. Specifieke doelgroepen

Hoe om te gaan met een kleine, specifieke, doelgroep?
Er zijn mensen die woonwensen hebben die niet op wijk- en dorpsniveau te organiseren zijn omdat de doelgroep hiervoor heel klein is. Er zijn bijvoorbeeld doelgroepen die een verregaande vorm van bescherming, zorg of begeleiding nodig hebben. Of die in een specifieke bewonerssamenstelling willen samenwonen. Deze woonzorgvoorzieningen worden vaak op gemeentelijk of op regionaal niveau aangeboden. Voorbeelden van dergelijke woonzorgvoorzieningen zijn: Skaeve Huse, containerwoningen voor mensen die een prikkelarme omgeving nodig hebben of woonvormen voor autistische jongeren. Maak in je onderzoeksaanpak helder hoe je deze woonbehoeften meeneemt.

Meerwaarde om de vraag van intramurale zorgdoelgroepen in het onderzoek mee te nemen
Bij veel woononderzoek is het ook goed om zicht te krijgen op de behoefte aan woonzorgvormen van alle zorgdoelgroepen, inclusief de doelgroepen voor wie intramuraal verblijf met 24-uurs toezicht meer geschikt is. Denk bijvoorbeeld aan de ondersteuning van dementerenden die steeds vaker onderdak vinden in kleinschalige woonvoorzieningen. Zicht op de gehele keten is van belang omdat woonvormen kunnen werken als 'communicerende vaten' doordat de grenzen van wonen en zorg vervagen. Voorbeeld: Er is behoefte aan meer intramurale plaatsen, maar binnen de woningvoorraad zijn er vooral veel beschikbare aanleunwoningen. Dan is een deel van de zorgverlening ook naar de aanleunwoningen te verplaatsen. Zorgaanbieders kunnen ook in een zelfstandige huurwoning hun zorg- en dienstverlening leveren aan bewoners met een hoge zorgbehoefte. Je kunt bediscussiëren of het de rol van de gemeente is om zich bezig te houden met deze zorgdoelgroepen. Zorgkantoren zijn immers verantwoordelijk voor de inkoop en financiering van langdurige zorg. In de praktijk zijn door het financieel scheiden van wonen en zorg, de scheidslijnen in aanbod niet zo helder, bovendien is het met de komst van allerlei particuliere initiatieven vaak nuttig een beeld te krijgen waar nu precies tekorten aanwezig zijn en waarop partijen een extra inspanning moeten leveren.

Afbakening wonen met zorg
Het onderzoek richt zich op woonvormen gekoppeld aan zorg

Bron: Monitor Wonen-Zorg Provincie Gelderland 2016, Gemeente Maasdriel Factsheet, Ruimte voor zorg, 2016

7. Aanbod

Wil je echt iets zinnigs kunnen zeggen over de woonopgave voor ouderen en zorgdoelgroepen, dan is het van belang dat je na de vraagverkenning het aanwezige aanbod in beeld brengt. Pas dan ontstaat er een concreet beeld van eventuele tekorten of overschotten.

Het kan behoorlijk tijdrovend zijn om het kwantitatieve woonaanbod in kaart te brengen (afhankelijk van de gegevens die op gemeenteniveau al beschikbaar zijn, bij de gemeente en bijvoorbeeld de corporaties). Het liefst heb je ook gegevens over de kwaliteit van de diverse typen woningen en hun aanpassingsniveau.

8. Samenhang sociale en fysieke omgeving

Nog een keuze die van belang is voor het onderzoek is in welke mate je de leefomgeving en nabijheid van voorzieningen in het onderzoek meeneemt. De afgelopen jaren lag de focus van veel onderzoek hoofdzakelijk op de woningvoorraad en de aanwezige woonvormen. Door de visie om wijken en buurten geschikt te maken voor iedereen, is het steeds vaker relevant in beeld te brengen wat het huidige aanbod aan voorzieningen in een wijk is.

Ter inspiratie welke onderdelen zoal meegenomen kunnen worden, zie de vragenlijst 'Woononderzoek ouderen en zorgdoelgroepen' die voor de landelijke uitvraag is opgesteld.

Ook kan inspiratie worden gehaald uit het rapport 'Reisgids maatschappelijke voorzieningen, over mogelijkheden en keuzes',

Een ander mooi voorbeeld is de monitor ontwikkeld door TNO voor het programma Langer thuis wonen van de gemeente Rotterdam waarin zowel de sociale als de fysieke omgeving, de beschikbaarheid van voorzieningen en de voortgang van acties in beeld wordt gebracht.

Om goed (ruimtelijk) ontwerp van ouderenhuisvesting te stimuleren geeft de gemeente Amsterdam aandachtspunten mee op het niveau van de woning, het gebouw en de omgeving.

Hoe krijgen we het juiste aanbod?

"We hebben voldoende geschikte woningen, maar niet met de juiste bewoners."
- Karin Schrederhof, Wethouder Wonen, WMO en Sport

Uit de klantenpanels bleek dat ouderen best uit hun vertrouwde omgeving willen verhuizen, mits er voldoende keuze en aanbod is. Het onderzoek liet zien dat in Delft al veel geschikte woningen zijn, maar dat deze niet altijd door de juiste personen worden bewoond. Om doorstroming te faciliteren, hebben de corporaties een seniorenmakelaar aangesteld. Daarnaast is behoefte aan meer woonvormen tussen zelfstandig thuis en het verpleeghuis in. De behoefte aan zogenaamde 'tussenvormen' geldt echter niet alleen voor ouderen, maar ook voor mensen met een verstandelijke beperking of mensen die uitstromen uit beschermd wonen. Alle doelgroepen geven daarnaast aan behoefte te hebben aan gemengde woonvormen en ruimte voor ontmoeting met elkaar, maar ook met mensen die geen zorgvraag hebben. De opgave zit dus niet alleen in de stenen, maar ook in het organiseren van mogelijkheden tot ontmoeting (in de wijk), voldoende en passende activiteiten en concrete ondersteuning voor het geval dat nodig is. Hier is een goede samenwerking met de welzijnsorganisatie van belang. Langer en Weer Thuis is daarom één van de nieuwe kaderstellende uitgangspunten voor de prestatiesubsidie.
In 2020 organiseert de gemeente samen met onder andere de TU Delft een internationale tentoonstelling over innovatieve vormen van wonen en leven waarin collectiviteit en slim ruimtegebruik centraal staan.

Ontwikkeling in wijken
Voor enkele wijken is zeker nieuwbouw nodig en doen zich ook mogelijkheden voor. In de sterk vergrijsde wijk Tanthof kijken we met partijen naar de mogelijkheden om doorstroming te bevorderen. Veel ouderen wonen nog in een eengezinswoning. In de toekomst moeten we een passende woning voor hen zien te vinden door bijvoorbeeld passende nieuwbouw in de wijk te realiseren.

Tips data verzamelen

Maak gebruik van wat er is

- In het voorbeeld van Rotterdam met het 'Community dashboard wonen, zorg & welzijn' zie je goed dat er al veel gegevens beschikbaar zijn die nuttig zijn voor een woononderzoek. De cijfers van de leefbarometer, Wmo-informatie, CBS, SCP, het Geografisch Informatiesysteem etc bieden een schat aan informatie die je kunt benutten.
- Aedes, de koepelorganisatie van woningcorporaties, beschikt over steeds meer relevante data waar je gebruik van kunt maken. Zie thema vastgoed wonen en zorg en thema vergrijzing.
- Op gemeenteniveau zijn onder meer het aantal seniorenwoningen, intramurale woningen, zorgvastgoed en nog veel meer beschikbaar gemaakt. Ook commerciële partijen stellen vaker data beschikbaar:
  - Vektis
  - Zorgprisma
  - Monitorgeclusterdwonen.nl
  - Zorg op de kaart
- Ook de ouderenbond ANBO en brancheorganisatie Actiz stellen data op gemeentelijk niveau beschikbaar.

Andere waardevolle gegevens

- In de gemeente Rotterdam vinden 75-plushuisbezoeken plaats. Het plan is nu om diegene die het huisbezoek afleggen op pad te sturen met een tablet om daar de gegevens op in te laten vullen. Door deze gegevens later samen te voegen ontstaat een bron van informatie die de daadwerkelijke behoeften van de doelgroep van dat moment weergeeft. Het idee is ook om deze informatie op wijk en buurtniveau in te kunnen kijken.

- Ook wijkteams, huisartsen en zorgaanbieders beschikken over veel informatie. Bijvoorbeeld een inschatting van kwetsbare doelgroepen en welke knelpunten zij in de wijk of in de gemeente zien. Het is vaak goed mogelijk om (geanonimiseerd) ook van hen gegevens te verkrijgen.

Benut mogelijkheden social media

Maak vaker (éénmalig en liever nog structureel) gebruik van de digitale toepassingsmogelijkheden om relevante data te verzamelen, afhankelijk van de mogelijkheden van de te onderzoeken doelgroep(en). Het gaat immers om je eigen inwoners, laat hen op een meer interactieve manier meedenken. Toepassingen waaraan gedacht kan worden zijn digitale klantpanels, interactieve apps, algemene benadering via social media (bijvoorbeeld facebook) etc. Enkele voorbeelden zijn: Bewonersapp van Woonzorg of de app in Rotterdam waarmee de gemeente per week een korte vraag stelt aan de gebruikers met als doel het gehele jaar door informatie over de beleving van haar burgers te kunnen inwinnen.

9. Actieonderzoek met bewoners

Steeds vaker willen mensen zelf vormgeven aan wonen en zorg. In Nederland zijn honderden burgerinitiatieven die onderling contact stimuleren, activiteiten organiseren, een informatiefunctie vervullen of zelfs wonen, zorg- en dienstverlening organiseren. Door de sterke groei van het aantal 80-plussers zal in de toekomst ook een grotere zelfredzaamheid van burgers nodig zijn. Het is om die redenen zinvol om de doelgroep zelf actief bij het onderzoek te betrekken. Je kunt bijvoorbeeld een participatief actieonderzoek doen. Dit houdt in dat mensen uit de doelgroep optreden als gelijkwaardige deelnemers, uitvoerders en eigenaren van het onderzoek en de resultaten. Voordelen om mensen uit de doelgroep (mede) een onderzoek te laten uitvoeren zijn onder meer:

- Een woononderzoek is gericht op problemen, vragen of wensen die de doelgroep in het dagelijks leven heeft. Een **participatief actieonderzoek** is dan ook vooral gericht op het verkrijgen van praktische kennis om daarmee het handelen en/of een situatie waarbij de doelgroep betrokken is te verbeteren, te vernieuwen of te veranderen.
- De betrokkenen worden gezien als **volwaardige gespreks- en samenwerkingspartner** binnen het onderzoek. Dit leidt niet alleen tot nieuw handelen of nieuwe bewustwording bij de initiator van het onderzoek, maar ook tot empowerment van betrokkenen.
- **Denkpatronen en beelden** van de **werkelijkheid** van beleidsmakers en onderzoekers zijn soms verschillend dan die van mensen uit de doelgroep zelf. Door actief de doelgroep te betrekken kunnen aanvullend en soms onverwachts waardevolle inzichten ontstaan die lang niet altijd middels de reguliere onderzoeksmethoden bereikt kunnen worden. Bij ontwikkeling van beleid kan hier dan tijdig rekening mee worden gehouden.
- De betrokkenen maken zelf onderdeel uit van de doelgroep en hebben daardoor eigen mogelijkheden om op een **laagdrempelige manier** contact met anderen uit de doelgroep te leggen om deze mensen mee te laten werken of anderszins een bijdrage aan een initiatief te leveren.

Project: Uit VOORzorg, een participatief actieonderzoek

"Wij hebben het gemeentebestuur officieel uitgedaagd om stichting Stadsdorp Elsrijk de opdracht te geven om de taken van het sociaal werk in onze wijk uit te voeren. Als opdrachtgever van de wijkcoach en de buurtbeheerder spelen wij beter in op wensen en behoeften van de wijkbewoners."

- Hans Steenvoorden, stichting Stadsdorp Elsrijk

Elsrijk is een groene wijk in Amstelveen waar relatief veel ouderen wonen. Van oorsprong zijn er weinig voorzieningen. Mensen ontplooien onderling veel activiteiten en organiseerden zich in 2013 als burgerinitiatief in Stichting stadsdorp Elsrijk. In 2017 hebben de wijkbewoners, het VUmc en de gemeente een onderzoek opgezet naar het langer zelfstandig thuis wonen en de mogelijkheden die er zijn om als oudere zelf tijdig voorzorgsmaatregelen te nemen om dit mogelijk te maken. Twee vragen werden door de initiatiefnemers geformuleerd die in de loop van het project een antwoord moesten krijgen:

1. Wat verstaan de (oudere) bewoners onder voorzorg en;
2. Hoe kan voorzorg een duurzame vorm krijgen in de wijk?

Een projectgroep werd samengesteld uit 10 wijkbewoners en één onderzoeker. Ouderen stelden zelf de onderzoeksvragen op, benaderden andere ouderen, interviewden hen en voerden met de onderzoeker de data-analyse uit.

Voorzorg

Er werd gebrainstormd over het begrip voorzorg aan de hand van diverse sleutelwoorden, zoals informatievoorziening, veiligheid, buurtverbinder, zelfredzaamheid, domotica en hulp van kinderen. Als ervaringsdeskundigen kwamen ouderen met begrippen die voor de 'jongere' onderzoeker niet vanzelfsprekend waren. Ook impliciete thema's kwamen aan bod, die in publieke discussies weinig genoemd worden, zoals schroom of ijdelheid

om hulp te vragen, hulp-mijden, camouflage/schone schijn, discriminatie en angst. Deze begrippen zijn belangrijk voor het welzijn en de zelfredzaamheid.

Uit de interviews kwam naar voren dat het grootste deel van de wijkbewoners weinig of niet nadenkt over het nemen van voorzorgsmaatregelen voor de situatie dat het fysiek minder goed gaat, de partner wegvalt of het moment om het hier eens over te hebben. Ondanks dat het geen prangend issue is, toonden de wijkbewoners wel belangstelling voor het thema. Conclusie: Mensen kunnen elkaar bewust stimuleren om over hun oude dag na te denken. Dit gesprek moet dan wel gefaciliteerd worden, want het komt niet vanzelf van de grond. Het onderzoeksproject heeft een aantal concrete initiatieven tot stand gebracht. Het Voorzorgcentrum voor Ouderen is gestart met een spreekuur over de mogelijke maatregelen. Een aantal keer per jaar wordt een themabijeenkomst georganiseerd over bijvoorbeeld: Hoe maak je een testament, wat is een euthanasieverklaring, hoe richt je je huis in met het oog op de toekomst. En er verschijnt een kwartaalblad.

Door die initiatieven en ontmoetingen is de sociale cohesie in de wijk versterkt, en daarmee ook het informele 'vangnet' om langer zelfstandig thuis te kunnen blijven wonen. De grote uitdaging is nu: Hoe kunnen de kwetsbare ouderen ook betrokken worden bij de initiatieven. Die mensen dienen zich niet vanzelf aan. Het vraagt extra inspanningen van de actieve bewoners om deze groep te betrekken. Om dit voor elkaar te krijgen, zoekt Stadsdorp Elsrijk de samenwerking met de thuiszorg.

Stap 10. Dynamiek woningmarkt

Als de resultaten van het woononderzoek duiden op een eventueel tekort aan geschikte woningen kun je samen met de andere partijen plannen maken om de tekorten weg te werken. De praktijk blijkt echter vaak weerbarstig. Nieuwbouwplannen kunnen vertragen of stagneren omdat er bijvoorbeeld geen locatie beschikbaar is, de grond te duur is of een bepaalde corporatie slechts beperkte middelen heeft om te investeren. Omdat er bij woononderzoeken vaak geen of beperkt aandacht is voor de lokale woningmarktdynamiek, kan het teleurstellend zijn als plannen niet of lastig realiseerbaar blijken te zijn. Om die reden is het, naast het onderzoek naar vraag en aanbod, ook verstandig inzicht te krijgen in de belangrijkste **kansen en bedreigingen rond nieuwbouw**. Hierdoor is het mogelijk dat je meer realistische afspraken kunt maken voor bijvoorbeeld de woonvisie, de woningprogrammering voor nieuwbouw of prestatieafspraken met woningcorporaties. Deze afspraken kunnen dan bijdragen aan een versnelling van nieuwbouwplannen.

Meer woonvariatie voor jonge senioren
Senioren verhuizen weinig om voor te sorteren op de nieuwe levensfase. Maar dat kan veranderen. Door bijvoorbeeld de komst van nieuwe woonvormen. Welke woonvariatie is gewenst? We blijken nog weinig te weten van de pull factoren voor senioren in de woningmarkt. In het kennisprogramma Woonvarianten voor senioren proberen we de vinger te leggen op woonwensen van senioren. Ieder jaar portretteren we tien nieuwe varianten. Daarnaast verschijnt in de zomer van 2020 een studie naar behoefteprofielen en gewenste woontypologieën.

2 Met wie om de tafel?

2 Met wie om de tafel?

Of het lukt om het onderzoeksresultaat om te zetten tot concrete plannen, hangt ook af van een zorgvuldige procesregie. In dit hoofdstuk volgen stappen hoe je hiermee om kunt gaan.

1. Draagvlak en afspraken partners

Het is belangrijk om vast te stellen welke partijen je bij het woononderzoek wilt betrekken en welke rol zij in het onderzoek krijgen.

Wie betrek je bij het onderzoek?
Bij het onderzoek naar de woonopgave voor zorgdoelgroepen zitten minimaal de gemeente en de woningcorporaties aan tafel. Maar vaak zijn, afhankelijk van het doel van het onderzoek, voor een goede aanpak ook andere partijen nodig. Denk in ieder geval aan het betrekken van (een) zorg- en welzijnsorganisatie(s). Omdat steeds vaker inwoners actief zijn op wonen en zorg is het belangrijk burgerinitiatieven te betrekken in je verkenning. Omdat steeds meer kwetsbare ouderen een middeninkomen hebben en hierdoor niet in aanmerking komen voor de sociale woningvoorraad is het ook te overwegen de belangrijkste projectontwikkelaars en beleggers aan tafel te vragen.

Belang gezamenlijke 'fact finding' van de resultaten
Het woononderzoek heeft als doel om beleid te kunnen maken en/of aan te passen. Voor het maken van concrete oplossingen heb je meerdere partijen nodig die zich ook op de lange termijn voor het beleid willen inzetten. Het is verstandig deze partijen vanaf het begin bij het onderzoek actief te betrekken. Om te zorgen voor zowel een gemeenschappelijk beeld van de problemen als een visie op de oplossing, is het verstandig om in gezamenlijkheid aan 'fact finding' te doen. Dan gaat het erom dat je met elkaar de resultaten van het onderzoek duidt en een prioritering maakt van de gesignaleerde knelpunten. Een belangrijke voorwaarde is dat de resultaten van het onderzoek breed worden gedragen door de samenwerkingspartners.

Goede samenwerking is cruciaal

"Een goede samenwerking op het gebied van wonen, de omgeving, welzijn en zorg is cruciaal. Alle partijen in Delft vroegen zich al vrij lang af 'hoe groot is de opgave eigenlijk?'.
- Karin Scherderhof, Wethouder Wonen, WMO en Sport

Met het onderzoek wilden we de vraag in beeld brengen voor de doelgroepen: ouderen en lichamelijk beperkten, verstandelijk beperkten, mensen uit beschermd wonen & maatschappelijke opvang en kwetsbare jongeren. Het onderzoek richtte zich de op vraag naar en het aanbod van woningen en woonvormen met zorg voor de korte (2025), middellange (2030) en lange termijn (2040). Omdat dit echt een gezamenlijke opgave is, hebben alle partijen financieel (volgens een vooraf afgesproken verdeelsleutel) bijgedragen aan het onderzoek en zijn daarmee ook mede opdrachtgever geworden van het onderzoek. Hiermee is het gelukt om hen aan de voorkant te committeren aan de uitkomsten van het onderzoek. De partijen zien, zeker nu de opgave in beeld is, gezamenlijk de noodzaak om tot een uitvoeringsprogramma te komen. Er is een organisatiestructuur ingericht met een bestuurlijke Regiegroep en een Kernteam waar de 14 partijen aan deelnemen.

"De gemeente heeft tot nu een trekkende rol in de samenwerking gehad, maar de afgelopen maanden hebben we de nadruk steeds meer op de gezamenlijke verantwoordelijkheid gelegd. Het is mooi om te zien hoe het onderzoek naar de huisvestingsopgave in Delft heeft bijgedragen aan het gezamenlijke opdrachtgeverschap",

Het onderzoekstraject beviel zo goed dat partijen er voor gekozen hebben om voor de resterende jaren van het Convenant een programmamanager voor Langer en Weer Thuis aan te stellen. Deze programmamanager zal begin 2020 starten en wordt betaald uit een gezamenlijk budget van de 14 partijen. Een van de eerste opdrachten voor deze programmamanager zal zijn om concrete projecten te benoemen die voorkomen uit de resultaten van het onderzoek.

Zorg voor een gezamenlijk begrippenkader
Onderzoek doen helpt om alle partners inzicht te geven in de woonopgave. Essentieel is wel om samen een gemeenschappelijke taal te hebben. Zorg dat je bij aanvang van het onderzoek begrippen als aanpassingsniveaus of de kwaliteitsaanduiding van de woningvoorraad met elkaar hebt besproken. Wat is bijvoorbeeld rollatorgeschikt? Of: Wat is een 0-trede woning?

Om te stimuleren dat partijen dezelfde kwaliteitsnormen hanteren voor de geschiktheid van de woningvoorraad heeft Aedes, de brancheorganisatie van woningcorporaties, samen met Techniek Nederland en Bouwend Nederland een handige beslistool ontwikkeld. De Beslisboom woningaanpassingen is opgezet als een gezamenlijk stappenplan en kan helpen bij de inrichting van het onderzoeksproces en de besluitvorming over de uitvoering.

Rollen
Welke partijen doen er mee aan het onderzoek en welke rol hebben zij? Op hoofdlijnen zijn vier rollen te onderscheiden die van boven naar beneden een steeds minder intensieve rol hebben:
- (Mede) initiatiefnemer
- Samenwerkingspartner
- Respondent
- Bewust (een) partij(en) niet in het onderzoek betrekken.

De (mede) initiatiefnemer en de samenwerkingspartner(s) zijn het meest intensief betrokken bij het onderzoek. De initiatiefnemer is veelal de 'opdrachtgever'. Een onderzoeksproject- en opzet geef je met de samenwerkingspartners vorm. Daarna worden de kaders voor het onderzoek gezamenlijk bepaald. Samenwerkingspartners worden in ieder geval betrokken bij het duiden van de onderzoeksresultaten en gezamenlijk prioriteer je welke knelpunten als meest knellend worden ervaren en om een adequate oplossing vragen. Respondenten dragen bij aan het onderzoek. Bijvoorbeeld doordat zij een vragenlijst invullen of op een andere manier een inhoudelijke bijdrage leveren. Bijvoorbeeld in een panelgesprek.

Eén belangrijk vraagstuk is: Wie financiert het betreffende woononderzoek? Vaak is/zijn dat de (mede) initiatiefnemer(s). Het komt ook wel voor dat het onderzoek door meer partners wordt gefinancierd.

2. Stuur op resultaat

Een onderzoek levert een veelheid aan data op. Toch blijkt in de praktijk dat de verzamelde data op zich nog niet voldoende zegt. Om daadwerkelijk wat met de uitkomsten te kunnen doen is het belangrijk dat de data wordt geïnterpreteerd. In gezamenlijkheid moet je de gegevens duiden en bepalen welke zaken belangrijk zijn om opgelost te worden. Maak vooraf helder op welk vraagstuk het onderzoeksresultaat antwoord moet geven. Denk aan:
- Inzicht geven op wijkniveau van de overschotten en tekorten per woningtype.
- Waar de zorgdoelgroepen wonen en welke ondersteuning zij nodig hebben;
- Concreet beeld krijgen van de top 5 van de woonzorglocaties die vanwege veroudering getransformeerd moeten worden.

Gemeente Rotterdam, 100 partijen tekenen samenwerkingsagenda

"Maar liefst 100 partijen hebben de samenwerkingsagenda ondertekend. Deze sluit aan op de knelpunten uit het woonbehoefte onderzoek. Bijzonder is de actieve bijdrage van het veld en ouderenorganisaties zelf. Het leidde tot het Uitvoeringsprogramma Rotterdam Ouder & Wijzer"
- Marijke de Vries, programmamanager Rotterdam Ouder en Wijzer

Rotterdam committeert veldpartijen aan ambities voor ouderen
Na consultatie van het veld waarin de gemeente gesprekken heeft gehad met zorgverzekeraars, zorg- en welzijnsaanbieders, partners in de sport, woningcorporaties, kennisinstituten, ondernemers, Stichting OSO en allerlei kleinere, betrokken organisaties, heeft de gemeente Rotterdam met deze partners een samenwerkingsagenda opgesteld. Rond de 100 partijen hebben de agenda ondertekend. Met het ondertekenen van deze samenwerkingsagenda onderschrijven de ondertekenaars de geformuleerde ambities voor ouderen in Rotterdam. Hiermee geven de partijen aan dat zij, samen met ouderen, zich willen inzetten om deze ambities >>

waar te maken en dat ieder, naar vermogen, wil bijdragen aan concrete plannen en acties. De samenwerkingsagenda is uitgewerkt in een concreet uitvoeringsprogramma (met een tijdshorizon van vier jaar). Hierin zijn afspraken gemaakt over wie, wat, wanneer zal doen.

3. Vervolgafspraken

Woononderzoeken leveren belangrijke inzichten en overzichten op. Toch gebeurt het vaak dat de resultaten van het woononderzoek in een lade verdwijnen omdat er vooraf tussen de partijen geen afspraken zijn gemaakt over een vervolg. Het is daarom aan te raden bij de start van het onderzoek al afspraken te maken over de ambitie en/of de invulling van wat er met de resultaten gaat gebeuren. Bijvoorbeeld door gezamenlijk een samenwerkingsagenda of een -convenant te ondertekenen. Naast ambitie en resultaat-afspraken, kun je op hoofdlijnen ook al iets opnemen over de wijze waarop je met elkaar de behaalde resultaten wilt blijven borgen. Bijvoorbeeld door het opnemen van de ambities in wettelijk voorgeschreven kaders en procedures (denk aan structuurvisie, woonvisie, prestatieafspraken etc.).

3 Naar een uitvoeringsprogramma

3. Naar een uitvoeringsprogramma

Wanneer de resultaten van het woononderzoek bekend zijn, kom je in de fase waarin je tot een concreet uitvoeringsprogramma kunt komen. Gesignaleerde tekorten en knelpunten in de woningmarkt voor ouderen en zorgdoelgroepen vormen de basis voor de gezamenlijke ambitie en visie om de doelgroepen geschikter te laten wonen. Vaak gaat het om een veelheid van maatregelen die samen een passende oplossing moeten vormen.

Op het moment dat er goed zicht is op de tekorten in de kwantiteit en kwaliteit van de woningvoorraad, moeten in het uitvoeringsprogramma concrete oplossingen staan waardoor meer mensen daadwerkelijk geschikt(er) gaan kunnen wonen.
Maak het SMART op de volgende onderwerpen:

1. Aantal woningen

Maak vanuit een gedeeld begrippenkader afspraken over de aantallen benodigde woningen en het gewenste geschiktheidsniveau. Indien partijen nog niet over een gedeeld begrippenkader beschikken, kan mogelijk gebruik worden gemaakt van de door Aedes ontwikkelde 'beslisboom woningaanpassingen'.

2. Kwaliteit van nieuwbouw

In tegenstelling tot bestaande bouw is het bij nieuwbouw relatief makkelijk om hoge eisen te stellen aan de toegankelijkheid van woningen. Gemeenten kunnen voor nieuwbouw concrete afspraken maken waaraan nieuwbouw (geheel of grotendeels) moet voldoen. Naast randvoorwaarden over de functionaliteit en toegankelijkheid kunnen afspraken ook gaan over bijvoorbeeld flexibiliteit, prijsniveau en differentiatie in woonvormen.

3. Aanpassingen eigenaar-bewoners

In Nederland zijn meer koop- dan huurwoningen. Wil je vooral dat de grote groep ouderen meer geschikt woont? Dan moet je energie steken in de bewustwording rond de geschiktheid van de eigen woning bij deze doelgroep. Hier zijn meerdere mogelijkheden voor:

Hoe werk je aan een geschikte woningvoorraad in een krimpregio?
Hoe werk je aan een geschikte woningvoorraad als op termijn de woningvoorraad eerder kleiner moet zijn dan groter? Het kerkdorp Beltrum in de Achterhoek, met 2900 jonge en oude inwoners, formuleerde een woonvisie en werkte een palet aan kleine en grote maatregelen uit. Resultaat tot nu toe:
- Tien nieuwe starterswoningen
- Een initiatief voor tien levensloopbestendige woningen voor ouderen in een leeggekomen schoolgebouw
- Voorrang voor dorpsbewoners bij de verhuur van de huurwoningen.
- Oproep aan dorpsinwoners om bestaande woningen levensloopbestendig te maken en of te verduurzamen.
- De gemeente Berkelland verstrekt een kluslening tegen gunstige voorwaarden.

Kijk op de website voor meer informatie.

a. Gemeente die zelf bewustwordingscampagnes organiseert.
Gemeente Breda organiseert deze campagne zelf middels de campagne 'Wonen met gemak'. Alle 70-plussers in een gebied krijgen een persoonlijke uitnodiging om deel te nemen aan de startbijeenkomst. Daarna kunnen zij zich naar eigen wens opgeven voor de verschillende onderdelen van het programma.
b. Bewustwording door samenwerking met een welzijnsstichting.
In Rotterdam is een voorbeeld waar 'het familiegesprek' volgens de aanpak van Muzus wordt ingezet om in gesprek tijdig bewustwording te creëren hoe men oud wil worden en wat dat bijvoorbeeld voor het wonen betekent.
c. Bewustwording door samenwerking met voorlichtingsbureaus
Zie bijvoorbeeld alle mogelijkheden die een organisatie als 'Mijn huis op Maat' te bieden heeft (zie kader op de volgende pagina).

Langer thuis vergt maatwerk

"Het opzetten van een bewustwordingscampagne om langer thuis te kunnen blijven wonen vraagt om maatwerk. De ouderen waar het om gaat zijn namelijk nergens in beeld. Om hen te kunnen bereiken en te kunnen verleiden tijdig aanpassingen in huis te treffen, is het noodzakelijk om veel te communiceren. Er zijn ongeveer zeven contactmomenten nodig om tot gedragsverandering te komen."
- Mieke Koot, initiatiefnemer en eigenaar GeneratieThuis

Bewustwordingscampagne voor eigenaar-bewoners
Hoe zorg je dat eigenaar-bewoners hun woning (tijdig) gaan aanpassen voor het langer thuis wonen? Hoe creëer je bewustwording onder de ouderen zelf en wie is daarvoor aan zet? Bewoners verleiden om een hun woning geschikt te maken is ingewikkeld. Ouderen vinden het emotioneel lastig afhankelijk te worden van hulpmiddelen en hebben bovendien meer tijd nodig om informatie te verwerken. Mijn Huis Op Maat speelt hier op in. Zij maakt het voor gemeenten, corporaties, zorg- en welzijnsorganisaties en bedrijven zo makkelijk mogelijk om het onderwerp 'ouder worden en wonen' lokaal op de kaart te krijgen. Het pakket omvat informatie over ouder worden en wonen, een gratis Online Huistest, het trainen van professionals en vrijwilligers en workshops over thuistechnologie. De invloed van de bijeenkomsten is het grootst. In twee uur leren mensen heel veel over de (on)mogelijkheden en wordt hen perspectief geboden op dat bepaalde aanpassingen ook gewoon comfortabel zijn.

Naast de online toegang tot de Huistest, worden lokale vrijwilligers en leden van ouderenbonden jaarlijks getraind om met de digitale Huistest op huisbezoek te gaan en de vragen samen met de bewoners te beantwoorden. Zo wordt een persoonlijk adviesrapport gemaakt met concrete oplossingen en een kostenindicatie voor de verbeterpunten van de woning.

4. Aantal specifieke woonzorgvormen

Welke 'plus' op de woning is nodig? Uit het behoefteonderzoek blijkt welke doelgroepen baat hebben bij een geclusterde woonvorm. Er zijn twee belangrijke redenen voor een geclusterde woonvorm: de bewoners hebben behoefte aan een sociale, beschermde woonomgeving en/of begeleiding-, zorg- of dienstverlening in het gebouw. Dit leidt tot een behoefte aan specifieke woonvormen met een definitie naar doelgroep en naar type aanbod. Deze definiëring en bespreking met partijen is onderdeel van de onderzoeksfase.

Vooral bij kwetsbare senioren bestaat behoefte aan een sociaal, veilige woonomgeving plus de nabijheid van zorg- en dienstverlening. In het onderzoek van Delft is dit vertaald naar de woonvormen: geclusterd wonen zonder en met nabije zorg, geclusterd wonen met 24-uurszorg en woonzorg psycho-geriatrie. Voor de doelgroepen met een psychische en verstandelijke beperking is naast de wens voor een geclusterde woonvorm, de behoefte aan gespikkeld wonen ingeschat.

Wonen met een plus
Door diverse corporaties zijn productomschrijvingen (Woonformules) beschreven wat de 'plus' is in dat gebouw en die woonvorm. Zie bijvoorbeeld de aanpak van WoonincPlusVitalis, Brabant Wonen met Comfortwonen en Woonzorg Nederland met Woonformules.

Maak bij voorkeur duidelijke afspraken over hoe woonvormen aan de voorraad kunnen worden toegevoegd. Vooral voor mensen die nabije zorg nodig hebben en/of de regie over het eigen leven verliezen (en geen mantelzorg in de buurt hebben) is het belangrijk dat voldoende woonzorgaanbod aanwezig is. Mocht in jouw gemeente onvoldoende kansen zijn voor nieuwbouw verken dan ook de mogelijkheden in de bestaande woningvoorraad.

Het type woonvorm (de inhoud van de definitie) bepaalt welke partijen vervolgens aan zet zijn om een tekort op te lossen. Meestal zijn dit een woningcorporatie en de gemeente en vaak een zorgaanbieder. Als het gaat om de realisatie van intramurale woonzorgplaatsen dient ook het zorgkantoor betrokken te zijn en toestemming te verlenen. Bij sterk verouderde woonzorggebouwen (voormalige verzorgingshuizen bijvoorbeeld) is het verstandig gewenste transformatie in het uitvoeringsprogramma mee te nemen.

5. Matchen van vraag en aanbod

Het komt voor dat er in principe voldoende geschikte woningen beschikbaar zijn, maar dat de mensen die zo'n woning nodig hebben door regelgeving niet zomaar deze woning kunnen krijgen. Er zijn mogelijkheden om een goede match te kunnen maken tussen huizen en bewoners:

a. Label geschikte woningen voor specifieke doelgroepen binnen het reguliere woningtoewijzingssysteem en bespreek een voorrangsregeling in de huisvestingsverordening;
b. Zet extra faciliteiten of regelingen in om mensen geschikt te laten wonen, denk aan seniorenmakelaar, blijvers-lening, verhuisregeling etc.
c. Maak contingent-afspraken over de uitstroom van Beschermd Wonen en de Maatschappelijke opvang

In de praktijk worden dit soort instrumenten al ingezet om vraag en aanbod beter te matchen. Zeker in gemeenten waar sprake is van een gespannen woningmarkt is het belangrijk heldere uitgangspunten te formuleren voor het verdeelvraagstuk van geschikte én betaalbare woningen. Immers: Meer mensen dan alleen ouderen en zorgdoelgroepen hebben behoefte aan dit type woonaanbod.

Inschatting behoefte lastig

"Het blijkt lastig om in te schatten hoeveel behoefte er exact is aan levensloop bestendige woningen en het meer geschikt maken van de sociale woningvoorraad. We bouwen meer toekomstbestendig en er zijn regelingen voor woningaanpassingen. Jongere, vitale senioren sorteren al wel wat voor op de toekomst. We zien wel dat de meeste ouderen thuis blijven wonen, desnoods met het bed in de woonkamer. Tussenvoorzieningen tussen het verpleeghuis en thuis zijn daarom gewenst. De grootste opgave is toch wel beschikbaarheid van zorg en welzijn in nabijheid, bij mensen thuis."

- Adrie Bragt, wethouder Zaltbommel

Afspraken in de woonvisie Bommelerwaard 2016 - 2020

Vanuit de woonvisie hebben vijf thema's voor het langer thuis onze aandacht. Deze vertalen wij in concrete acties en plannen en leggen deze vast in bijvoorbeeld prestatieafspraken met de woningcorporaties.

- **Uitwerken concreet uitvoeringsplan 'wonen en zorg'**
  Wij als gemeente voeren de regie bij het organiseren van de strategische samenwerking tussen partijen voor het zelfstandig wonen van verschillende doelgroepen in combinatie met begeleiding en zorg. We nemen het initiatief om met relevante partijen te komen tot een concreet uitvoeringsplan 'wonen en zorg' waarin de prioriteiten en acties staan voor de komende jaren. We organiseren dit binnen de bestaande overlegstructuren.

- **Bewustwording aanpassen bestaande woningen**
  We stellen een uitvoeringsplan op als vervolg op het project 'opplussen'. Onderdeel is het onderzoeken van de inzet van de blijverslening waarmee ouderen hun huis levensloopbestendig kunnen maken. We maken prestatieafspraken met de woningcorporaties over ieders bijdrage aan het geschikt maken van huurwoningen: informeren van huurders, de inzet van 'oppluspakketten' en het geschikt maken van woningen bij renovatie en mutatie. Woningcorporaties en huurdersorganisaties hebben een rol in het informeren van oudere huurders over de mogelijkheden van woningaanpassingen en passen levensloopbestendige maatregelen toe bij renovatie en mutatie.

- **Match vraag en aanbod**
  We bepalen gezamenlijk acties op basis van het inzicht in de match tussen vraag en aanbod van verschillende vormen van wonen in combinatie met begeleiding en of zorg. Onderdeel zijn ook het uitwerken van nieuwe woonconcepten, bijvoorbeeld voor mensen met dementie, en woonoplossingen voor mantelzorgers.

- **(Her)ontwikkelen woonzorglocaties**
  We maken concrete samenwerkingsafspraken met betrekking tot het (her) ontwikkelen van bestaande woonzorglocaties en werken de locaties Krangstraat, Bommelstein, Lindeboom en Wielewaal nader uit.

- **Faciliteren ontmoeting en bereikbaarheid van (zorg)voorzieningen**
  Uitgangspunt zijn de identiteit en kracht van de dorpen en wijken zelf. We faciliteren initiatieven vanuit de lokale gemeenschappen of vanuit dorps- of wijkplatforms – dit is het vertrekpunt. In wijken en dorpen bieden we maatwerk met inwoners en betrokken partijen en bepalen we gezamenlijk wat er nodig en mogelijk is. We houden de vinger aan de pols en bieden waar nodig extra professionele ondersteuning in wijken en dorpen.

6. Informatievoorziening

Op het moment dat ouderen of zorgdoelgroepen vanwege hun beperking behoefte krijgen aan een geschikte woning, blijkt het voor velen van hen een lastige zoektocht om een geschikte plek te vinden. Kwetsbare mensen vinden het vaak lastig om hun woonvraag helder te maken, zij hebben hierbij ondersteuning nodig.

Organiseer transparante informatieverstrekking
Om regie over hun eigen leven te kunnen houden is het erg belangrijk dat mensen kennis en inzicht hebben over welke hulp- en ondersteuning ze kunnen krijgen. Het is noodzakelijk dat ze goede informatie kunnen vinden over het aanwezige zorgaanbod en de activiteiten die in de buurt worden georganiseerd. Deze informatievoorziening is in de praktijk vaak niet goed georganiseerd. Bepaal met de samenwerkingspartners en met enkele inwoners van de gemeente in hoeverre de informatieverstrekking rond het woningaanbod voldoende gebruiksvriendelijk en transparant is.
Mocht hier nog een verbeterpunt liggen, dan kun je ideeën opdoen door te kijken hoe andere gemeenten de informatieverstrekking hebben georganiseerd. Bedenk ook op welke wijze je eigen gemeente de informatie beschikbaar wil stellen. Vaak gaat het om een combinatie van een digitaal loket, folders en bijvoorbeeld mogelijkheden tot persoonlijk contact (telefonisch of face-to-face contact). Rotterdam is een voorbeeld van een gemeente die een combinatie van middelen inzet.

Integrale intake en cliënt coördinatie
Veel mensen met een intensieve zorg-/begeleidingsvraag hebben baat bij een integrale intake. In deze intake worden de woonbehoeften en ondersteuningsbehoeften van de cliënt goed in beeld gebracht. Samen met de cliënt bepaal je wat een goede woonoplossing is voor deze persoon. Dit is vooral van belang voor doelgroepen die lastig toegang krijgen tot de woningmarkt of voor wie het gewenste aanbod niet onmiddellijk aanwezig is.

Gezamenlijke casuïstiekbespreking voor de meest kwetsbare situaties
Een deel van de kwetsbare mensen die zelfstandig woont, heeft met veel problemen tegelijk te maken. Zij hebben oplossingen op maat nodig. Vaak passen die oplossingen niet in bestaande afspraken of in een bestaand aanbod. In veel gemeenten worden complexe aanvragen besproken tijdens zogenaamde gezamenlijke casuïstiek besprekingen. De aanpak in Den Bosch is een voorbeeld hiervan (zie kader).

Succesvolle uitstroom

"Uitstromen uit het Beschermd Wonen naar een zelfstandige woning, bleek niet zo simpel te zijn. De behoefte aan een woning, voldoende inkomen en begeleiding blijkt een wirwar aan loketten, toegangsregels en drempels op te leveren. In Den Bosch hebben partijen de handen ineengeslagen en komen we steeds meer naar oplossingen die werken in de praktijk. Dit klinkt logisch, maar het is in de praktijk van gemeenten en samenwerkingspartijen een organisatorisch opgave van jewelste"
- Ann Meijer, tijdelijk procesmanager gemeente Den Bosch

Vijf vuistregels voor succesvolle uitstroom uit Beschermd Wonen
Om te zorgen voor een beschermd thuis voor uitstromers uit Beschermd Wonen en de Maatschappelijke Opvang maakte gemeente, corporaties en GGZ-instellingen 5 werkafspraken. >>

Cliënt coördinatie en afstemming in de wijk
Bij de uitstroom uit de Maatschappelijke opvang en Beschermd wonen is ten eerste afstemming nodig rond de cliënt. De samenwerkingspartners spraken af te werken aan:
1.goed wonen en een veilig thuis;
2.gezonde financiën en geen onnodig financieel gedoe;
3.een waardevolle dag-invulling en doen wat bij iemand past;
4.goede ondersteuning die echt bij iemand past;
5.een fijne leefomgeving voor en met iedereen.

Bij de vijf vuistregels gaat het om schijnbaar eenvoudige dingen. Deze zaken zijn voor kwetsbare bewoners vaak de dingen die moeilijk(er) te regelen zijn. Bijvoorbeeld: Zonder woonadres geen uitkering, zonder uitkering geen woning. In de praktijk blijken financiën één van de grootste stressfactoren te zijn voor mensen. De komende tijd ligt er nog de uitdaging hier samen met bijvoorbeeld de sociale dienst meer maatwerk en duurzame oplossingsrichtingen voor bewoners te ontwikkelen.

Afstemming in de wijk
Voorts is afstemming in de wijk nodig. De vuistregels maken het mogelijk dat mensen met psychische kwetsbaarheden zich thuis voelen in de wijk. De vuistregels zijn ook bedoeld om met bestaande wijkbewoners af te spreken dat zij op de samenwerkende partijen kunnen rekenen bij problemen. Bij overlast of bezorgdheid van de wijkbewoners garanderen de samenwerkingspartners een oproepdienst die hen bijstaat.

Verdieping in mensen hun leefwereld leidt tot aanpassingen in de systeemwereld
Op verschillende plekken in Nederland wordt al gewerkt met dit type overleggen, al dan niet in aanwezigheid van de direct betrokkene en diens netwerk. Door casuïstiekbesprekingen een vast onderdeel te maken van de werkwijze binnen je organisatie krijg je na verloop van tijd inzicht in welke doelgroepen wensen hebben die buiten het huidige aanbod vallen en wat zij nodig hebben.

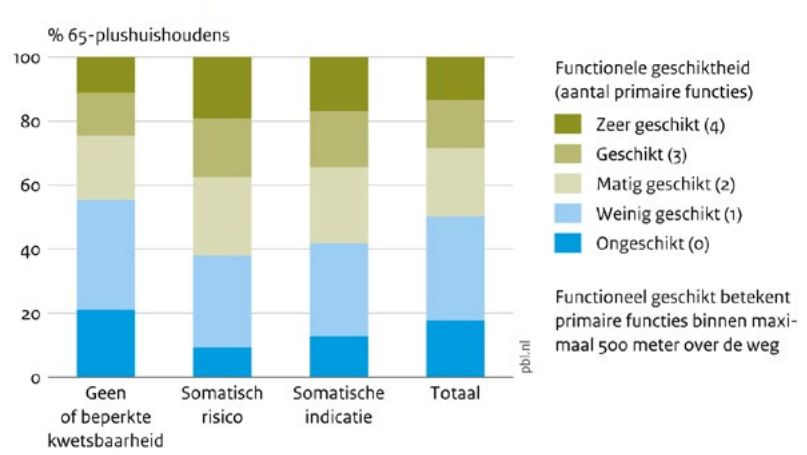
Door het samen opdoen van ervaringen en door het verzamelen van de informatie uit deze gesprekken, proberen samenwerkingspartijen te komen tot nieuwe (structurele) oplossingen. In sommige gemeenten zetten samenwerkingspartners een stap verder. Zij constateren dat een vernieuwende aanpak nodig is om tot vraaggerichte oplossingen te komen. Door niet het aanbod aan te bieden en zelfstandig wonen van mensen te ondersteunen en deels taken over te nemen, maar juist ook gericht te zijn op de vraag hoe kan je mensen helpen om zichzelf en elkaar te versterken en weer regie over hun eigen leven te krijgen? De eerdere genoemde samenwerking in Den Bosch is een voorbeeld van zo'n vernieuwende aanpak. Een andere, mooie aanpak die zich in de praktijk al heeft bewezen is die van Proeftuin Ruwaard in Oss. Deze samenwerking heeft geleid tot een nieuwe aanpak en nieuw aanbod in de wijk (zie kader).

7. Sociale en fysieke omgeving en nabijheid voorzieningen

Aangezien voor de meeste ouderen de mogelijkheden tot autorijden en fietsen verminderen, is de loopafstand tot het aantal voorzieningen een belangrijke maatstaf voor een geschikte leefomgeving. Een loopafstand van maximaal 500 meter over de weg wordt beschouwd als een loopafstand die ouderen kunnen overbruggen. Vitale ouderen van in de 70 kunnen deze afstand binnen 10 tot 20 minuten wandelen afleggen (Burton & Mitchell 2006; Timmermans et al. 2016). Uit onderzoek blijkt dat bijna de helft van de ouderenhuishoudens in een weinig tot niet geschikte woonomgeving wonen als gevolg van de afstand tot voorzieningen (PBL 2018).

Het is weinig zinvol je eigen woning levensloopbestendig(er) te maken, wanneer je woonomgeving niet geschikt is. Het PBL constateert dat het langer zelfstandig wonen van een significant aantal ouderenhuishoudens mogelijk wordt belemmerd door een ongeschikte woonomgeving. De geschiktheid van de fysieke woonomgeving is door ouderen zelf niet te beïnvloeden. De investeringen die nodig zijn om voorzieningen te organiseren liggen in het publieke domein. Ouderen leggen zelf immers geen bushaltes aan en hebben ook geen invloed op de vestigingsplaats van een supermarkt of huisarts en apotheek. Een gebrek aan voorzieningen kan ouderen afremmen om in de geschiktheid van de eigen woning te investeren.

Aandeel 65-plushuishoudens in functioneel geschikte woonomgeving naar kwetsbaarheid, 2015

Bron: Krasse knarren kúnnen kraken, PBL, 2018

Maar de woonomgeving bestaat uit méér dan alleen voorzieningen. Ouderen zijn er ook bij gebaat als zij dagelijks contact hebben met hun buurtgenoten. Ouderen die de contacten in hun eigen buurt als prettig ervaren, voelen zich minder vaak eenzaam en vaker veilig (Vermeij 2016). De mogelijkheid om sociale contacten te onderhouden, is mede afhankelijk van de inrichting van de fysieke omgeving en de mate waarin er voldoende laagdrempelige voorzieningen aanwezig zijn om buurtgenoten te ontmoeten. Denk hierbij aan ontmoetingsplekken zoals een bibliotheek, kerk, zwembad, buurthuis, restaurant, terrasjes en overdekte winkelcentra. Ook parken en plantsoenen worden door ouderen gezien als een prettige omgeving om hun lokale sociale contacten vorm te geven en te onderhouden (Thissen & Van der Straeten 2015). De fysieke woonomgeving heeft daarmee dus ook impact op de contacten die ouderen en eigenlijk alle mensen in hun eigen woonomgeving kunnen onderhouden.

Breda: monitoring ondersteunt de aanpak wonen en zorg

"Al rond de eeuwwisseling is Breda begonnen met de visie Geschikt Wonen voor Iedereen (GWI) - nu Aanpak Wonen en Zorg - en het formeren van vijftien woongebieden. Deze gebieden tellen 10.000 tot 15.000 inwoners. Elk woongebied kent een Centrale Zone, het kloppend hart van het gebied, waar alle voorzieningen op het gebied van wonen, zorg, welzijn en voorzieningen voor de dagelijkse levensbehoeften zich concentreren."
- Marjon Rijnart, Adviseur woonbeleid gemeente Breda

Per gebied zijn ambities bepaald hoeveel en waar levensloopgeschikte woningen nodig zijn, welke woonomgeving hierbij het beste aansluit en welk voorzieningenniveau, zoals winkels en zorg- en welzijnsdiensten.
De afdeling Onderzoek en Inzicht is vanaf de start betrokken. Zij draagt zorg voor het monitoren. Indicatoren op het gebied van wonen, woonomgeving, welzijn en zorg worden getoetst aan de hand van objectieve (feiten) en subjectieve (meningen) data, zowel op stedelijk niveau als per woongebied.

Het leidt tot een balansmonitor per gebied, die de opgave in beeld brengt. Deze monitoring gebeurt één keer in de vier jaar. Wij weten exact op straatniveau of woningen wel of niet geschikt zijn. Ook worden regelmatig aanvullende onderzoeken uitgevoerd, zoals naar informele zorg, waaronder mantelzorg en vrijwilligerswerk in buurten, het bereik van dienstverlening aan kwetsbare Bredanaars, een Wmo-cliëntervaringsonderzoek, of naar buurtinitiatieven op gebied van ontmoeting en activiteiten in wijken via de wijkplatforms.

Visies en instrumenten
In 2007 is de indeling van de woongebieden bekrachtigd door het College. Per gebied zijn door werkgroepen met maatschappelijke partners en consumentvertegenwoordigers Wonen en Zorg-visies vastgesteld met een doorkijk naar 2020. Deze zijn inmiddels doorgetrokken naar 2032 en waar mogelijk naar 2040. De aanpak Wonen en Zorg is deels opgenomen in de Structuurvisie 2030, Woonvisie Breda en in een aantal wijkplannen. De Bredase aanpak is door Rijkbouwmeester Floris van Alkemade in januari 2020 ook als landelijk voorbeeld van een gewenste aanpak gestempeld.
Als een ontwikkelaar in een gebied wil ontwikkelen is de Aanpak Wonen en Zorg onderdeel van de toetsing. Daarnaast worden met de corporaties prestatieafspraken gemaakt over voldoende geschikte huurwoningen en het goed laten landen van diverse doelgroepen in de wijken, zoals senioren en mensen uit Beschermd wonen en de maatschappelijke opvang. Verder heeft de gemeente met de bewustwordingscampagne 'Wonen met Gemak' veel aandacht voor woningaanpassingen in de koop- en huursector. Elke drie maanden start er in een bepaald gebied een campagne, waar allerlei thema's van het wonen, veiligheid en welzijn aan bod komen en kunnen bewoners zich opgeven voor een scan van de woning.

Aanjager
De gemeente is de 'aanjager' geweest van het Geschikt Wonen voor Iedereen (GWI) en voert nu regie op de aanpak Wonen en Zorg. Deze integrale woonzorgwelzijn-blik zit in het DNA van de gemeente en de betrokken woningcorporaties Tot op de dag van vandaag vindt bij alle ruimtelijke plannen voor woningen en/of zorg- en welzijnsvoorzieningen advisering plaats vanuit betreffende afdelingen.

8. Integrale wijk-/dorpsplannen
Om de kracht van bewoners goed tot zijn recht te laten komen en de aanpak van professionals beter af te stemmen op wat plaatsvindt in een wijk of een dorp, kiezen steeds meer gemeenten voor een gebiedsgerichte aanpak van wonen en zorg naast een generieke aanpak of beleid voor de gehele gemeente. Sommige gemeenten stellen deze periodiek op voor alle wijken, andere gemeenten kiezen enkele wijken of dorpen die op deze wijze worden opgepakt.

In een woonservicegebied zijn wonen, zorg en welzijn zo georganiseerd dat ouderen en mensen met een beperking lang zelfstandig kunnen blijven wonen, met een goede kwaliteit van leven, zonder in een isolement te raken. Diverse partijen zorgen gezamenlijk voor een gebiedsgericht aanbod van fysieke en sociale voorzieningen op het gebied van wonen, zorg en welzijn.

Onderzoekers van de Radboud Universiteit Nijmegen (RUN), de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) en het universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG) analyseerden welk aanbod de woonservicegebieden bieden. Zij maken daarbij onderscheid tussen hardware (stenen) en software (mensen/netwerken). Zie schema in rechter kolom.

Uit effectonderzoeken in 2012 en 2019 blijkt dat een integrale gebiedsgerichte aanpak inderdaad het langer zelfstandig wonen stimuleert, maar bovendien senioren helpt om een betere kwaliteit van leven te behouden.

Nabijheid van voorzieningen: professioneel aanbod
Door de extramuralisering en ambulantisering van de zorg is ook steeds meer mogelijk om mensen zorg aan huis te bieden. Dat maakt dat elke gemeente een afweging moet maken waar zij kiezen voor specifieke woonvormen en waar zij kiezen om gebieden (wijken of dorpen) uit te rusten met voorzieningen. Om een beeld te krijgen om welke type voorzieningen het gaat, kun je inspiratie halen uit de ervaring die er binnen gemeenten is met de ontwikkeling van het woonservicegebied. In deze handreiking zijn ook twee nieuwe voorbeelden gegeven van gebiedsgerichte aanpakken: Proeftuin Ruwaard in Oss en Thuis in de wijk in Den Bosch, zie pag.43 en 40.

Referentiebeeld Hardware en software voor woonservicegebieden

Focus	Bestanddeel
Hardware	Geschiktheid woningen (huur) Geschiktheid woningen (koop) Aangepaste woonzorgvormen Veilige en leefbare woonomgeving Wijkservicevoorziening Gezondheidsvoorziening
Software	Gecoördineerd wijkzorgteam Integrale samenwerking wijkzorg - eerstelijnszorg Cliëntenadviseur Informatiepunt Thuiszorg op afroep Activiteitenaanbod Diensten (aan huis) Vervoersdiensten Advisering aanpassen woning Ondersteuning vrijwilligers Ondersteuning mantelzorg

Bron: Woonservicegebieden klaar voor de volgende ronde, evaluatie, Platform31, 2013

4 Samen aan de slag

4. Samen aan de slag

Om oplossingen voor het langer thuis wonen tot uitvoering te brengen is het proces rond de uitvoering en het goed organiseren ervan van belang. Negen procesthema's lichten we toe.

1. Urgentiebesef en borging

Het is misschien geen harde voorwaarde (men kan ook handelen vanuit een missie, een wenkend perspectief), maar vaak verloopt de uitvoering van plannen sneller als betrokkenen daadwerkelijk urgentie voelen. Bestuurlijke urgentie geeft energie, maakt meer mogelijk en zorgt ervoor dat een plan of project prioriteit krijgt.

Zeker binnen een gemeentelijke context, waar medewerkers voor planvorming en uitvoering moeten schakelen op tal van beleidsterreinen, is het van belang dat 'langer of weer thuis' hoog op de agenda staat van bestuurders. Ambities dienen op dit terrein een duidelijke plek te krijgen binnen de belangrijkste kadernotities. Denk aan de structuurvisie, bepaalde regiovisies, de woonvisie en het coalitieakkoord.
Zo hadden in Den Bosch de regionale afspraken die waren gemaakt over de uitstroom uit beschermd wonen en maatschappelijke opvang verstrekkende gevolgen. Bestaande Beschermd Wonen- locaties gingen sluiten waardoor het voor partijen noodzakelijk was om met elkaar samen te werken om te zorgen voor de juiste begeleiding van uitstromers. De ambitie werd verankerd in het coalitieakkoord van het college van B en W van Den Bosch. Bovendien stelde de gemeente een aanjager aan om 'weer thuis' voor elkaar te krijgen.

2. Aanjager

Bij veel van de voorbeeldpraktijken blijkt het benoemen van een aanjager één van de succesfactoren te zijn om tot concrete uitvoering te komen. Dat kan iemand vanuit de gemeente zelf zijn of een tijdelijke externe procesmanager. Essentie van de functie van aanjager is dat deze functionaris als voornaamste taak heeft de samenwerking te organiseren.

Het aan tafel krijgen van de verschillende stakeholders is een vak apart. Professionals onderling verstaan elkaars taal soms niet en kennen elkaars wereld

niet (inclusief wet-/regelgeving plus financiering).Dit leidt vaak tot onbegrip. Het blijkt dat als partijen ervaringen met elkaar delen, tijd nemen om elkaar te leren kennen, men beter in staat is voor lastige vraagstukken creatieve en duurzame oplossingen te vinden.

De aanjager moet een verbindende persoonlijkheid zijn en in staat zijn procesmatig te werken. Ook is het van belang dat diegene goed op de hoogte is van wat er zich binnen de diverse sectoren afspeelt. De aanjager moet sensitief zijn voor ieders belangen en weten wat de belangrijkste individuen nodig hebben om het project tot een succes te maken (dit geldt zowel richting medewerkers in het veld als richting de bestuurders van de diverse organisaties).

Afspraken en samenwerking
De procesbegeleider van den Bosch beschreef haar aanpak in een publicatie: Weg naar Beschermd thuis.

Deel 1 beschrijft de inhoudelijke kaders, de complexiteit van het proces en de context van de Kanteling beschermd wonen. Welke verschillende levensdomeinen vragen aandacht als iemand met succes zelfstandig wil gaan wonen? Wat vraagt dit in afstemming tussen betrokken partijen? Deel 2 biedt handvatten voor het werken aan de Kanteling met inzicht in het proces en de rollen van de verschillende actoren. In een schematisch overzicht de benodigde processtappen. In het Werkboek staan allerlei praktische voorbeelden; van bijeenkomsten, een sociale kaart, een huurcontract met begeleidingsparagraaf, enz.

3. Programmatische aanpak

De voorbeeldpraktijken laten zien dat de meeste van deze projecten 'programmatisch' zijn opgepakt. De ambitie was voorafgaand helder en er lag een duidelijke taakstelling. De aanvliegroute kan echter wel verschillend zijn.

1. Van samenwerkingsagenda tot uitvoeringsagenda
   In bijvoorbeeld Delft en Rotterdam stond het gezamenlijk tot stand brengen van een uitvoeringsprogramma centraal. Hierin is concreet en in samenhang uitgewerkt welke acties allemaal worden ondernomen en door wie. Vooraf-gaand hadden gemeente en partijen hun ambities al geformaliseerd door het opstellen van respectievelijk een convenant (Delft) en de samenwerkingsagenda (Rotterdam).

2. Ontwikkelgerichte benadering: 'Werkende weg tot vernieuwing komen'
   Ook in Oss en Den Bosch was de ambitie hoog, maar is de uiteindelijke samenwerkingsagenda bepaald door aan de slag te gaan met individuele doorstromers. Zo ontdekten gemeente, woningcorporaties en zorgaanbieder werkende weg wat onderling georganiseerd moest worden.

In beide situaties en bij de genoemde voorbeeldpraktijken is het programmatisch werken een belangrijke voorwaarde geweest.

Als het gaat om het proces van samenwerking tussen verschillende partijen, hebben Jan Hendriks en Frans Grobbe –het schema van de ideale bocht- uitgewerkt. Zij hanteren vier verschillende fasen om van plan tot uitvoering te komen. Omdat bij wonen en zorg-oplossingen partijen altijd moeten samenwerken, is expliciete aandacht voor de organisatie en fasering van het samenwerkingsproces noodzakelijk. Zij noemen dit het sociaal afstemmingsproces.

In de publicatie Handreiking voor succesvol samenwerken, kan je een toelichting op de bouwstenen voor een meerpartijensamenwerking vinden.
In de handreiking is de situatie voor uitstromers van Beschermd Wonen steeds als voorbeeld genomen, maar de onderliggende samenwerking is vaak eveneens van toepassing bij de samenwerking rond andere doelgroepen.

Op de website van Platform31 belichten we regelmatig actuele voorbeelden van samenwerking op wonen en zorg.

Programmatische aanpak Rotterdam borgt dat plannen daadwerkelijkworden uitgevoerd
Door de gemeente Rotterdam is de uitvoering van de agenda 'Rotterdam Ouder&Wijzer programmatisch georganiseerd. Een gemeentelijke programmaorganisatie (programmateam) organiseert de samenwerking binnen de gemeente en met samenwerkingspartners die met elkaar de agenda moeten realiseren. Het gemeentelijke programmateam heeft een eigen bestuurlijke opdracht en verantwoording naar het College van B&W en heeft een eigen begroting. Uit de verschillende diensten van de gemeente zijn medewerkers gedetacheerd voor de uitvoering van het programma.

Het uitvoeringsprogramma kent een eigen begroting (in totaal is 14 miljoen beschikbaar voor een termijn van 4 jaar). Het beschikbare budget is bedoeld als 'aanjaag-budget' om veelbelovende initiatieven te versnellen. Uiteindelijk zullen onderdelen van het programma weer een plek moeten gaan krijgen binnen reguliere (en/of deels aangepaste) werkzaamheden van gemeente of de partijen in het veld. Voor meer info: Samenwerkingsagenda Rotterdam Ouder en wijzer, 2018.

4. Van onderop en vraaggericht

Een op elkaar afgestemd aanbod van wonen, woonomgeving en voorzieningen is niet te realiseren met één generieke aanpak. Daarom is het ook noodzakelijk ouderen of zorgdoelgroepen zelf te betrekken bij het nadenken over oplossingen en de wijze waarop zij daaraan een bijdrage kunnen leveren. Hetzelfde geldt voor alle betrokken organisaties in het veld. De voorbeeldpraktijken laten verschillende manieren zien:

- **Actieve betrokkenheid van het brede professionele veld, ouderen en zorgdoelgroepen**
  In Rotterdam hebben 100 organisaties de samenwerkingsagenda ondertekend en meegewerkt aan het opstellen van het uitvoeringsprogramma.
- **Klantpanels**
  Als onderdeel van woononderzoeken of tussendoor worden ouderen en zorgdoelgroepen zelf bevraagd over wat zij nodig hebben om langer en weer

thuis te kunnen blijven wonen. Dit levert volgens de gemeente Delft soms onverwachtse inzichten op. Delft heeft het plan periodiek deze klantpanels te herhalen.

- **Wijk- en dorpsraden**
  Veel gemeenten werken intensief samen met dorps- en wijkraden. Deze raden krijgen ook een steeds actievere rol als het gaat om het opstellen van de wijk-/ dorpsontwikkelingsplannen en vaak zitten zij als volwaardig gesprekspartner aan tafel. Ook krijgen zij bij de uitvoer van plannen vaker een prominent rol. Zo zijn in Breda de wijk-/dorpsraden en de ouderenbonden actief betrokken bij het vormgeven van 'Wonen met gemak', gericht op aanpassingen van de woning (hoofzakelijk binnen de koopsector).
- **Vrijwilligerswerk: gevarieerder en steeds meer vraaggericht**
  Nederland telt veel vrijwilligers. Voorheen was het vrijwilligerswerk echter vaak aanbodgericht georganiseerd en werden veel vrijwilligers 'aangestuurd' door één van de institutionele organisaties. Het vrijwilligerswerk wordt (zeker na de lancering van Welzijn Nieuwe Stijl) steeds gevarieerder en er ontstaan ook steeds meer zelf geïnitieerde initiatieven, die bijdragen aan langer en weer zelfstandig kunnen wonen.
- **Vraaggericht werken sluit beter aan op de leefwereld van mensen**
  Tot slot is het bij het maken van plannen en het uitvoering geven eraan belangrijk de leefwereld van de individuele inwoner (al dan niet met een hulpvraag) centraal te stellen. Voorwaarde voor succes is om abstracte concepten concreet te maken: wat betekent dat in de praktijk. Waar voorheen de visie van veel gemeenten is/was 'gemeente stelt beleid op en het veld voert het uit', wordt dat ook wel omgedraaid 'wat gebeurt er in de praktijk en wat kunnen wij doen om processen beter te faciliteren'. Voor beleidsmakers, managers en bestuurders is het raadzaam eens een dagje in de praktijk mee te lopen. In Den Bosch bijvoorbeeld is er de afspraak dat naast de managers ook de bestuurders twee maal per jaar aansluiten bij casuïstiekbespreking, waarin oplossingen worden gezocht voor mensen met concrete probleemsituaties. Dan kan het voorkomen dat één van hen zelf ook een keer zegt: 'oeff, in deze situatie weet ik het ook niet zo één, twee, drie...'.
- **Actieve inzet van ervaringsdeskundigheid**
  Het inzetten van ervaringsdeskundigen bij je onderzoek levert waardevolle informatie op omdat je beter inzicht krijgt in de leefwereld van verschillende groepen zorgcliënten. Hierdoor kun je een aanbod op maat leveren.

Ook creëert de inzet van ervaringsdeskundigen in een hulpverleningstraject weer andere mogelijkheden:

Ervaringsdeskundigen dragen bij aan beleidsvorming en uitvoering
In Den Bosch is een forse uitdaging om mensen uit Beschermd Wonen zich weer thuis in de wijk te laten voelen. Het mooie aan de aanpak die Den Bosch heeft gekozen is dat zij niet eerst beleid hebben bedacht en dat hebben uitgevoerd. De gemeente heeft de dagelijkse praktijk en behoeften van cliënten als uitgangspunt genomen. Dit leidde tot aanpassingen in het werk van professionals en het beleid van hun organisaties. Bijzonder in dit proces is dat ze veel gebruik hebben gemaakt van de ervaringsdeskundigheid van (ex) GGZ-cliënten. Vanaf het begin zijn de ervaringsdeskundigen en hun familieleden opgenomen in een klankbordgroep. Zij hebben meegedacht met beleid en totstandkoming van de werkprocessen.

5. Aandacht voor fundamentele discussies over scheidslijn wonen en zorg

Bij veel samenwerkingstrajecten op het gebied van wonen en zorg zijn er onderwerpen die lastiger op te lossen zijn omdat er onvoldoende overeenstemming is bij de samenwerkingspartijen over hoe om te gaan met deze onderwerpen. Als er rond een onderwerp herhalende discussies zijn, kan dat een vertraging van het samenwerkingsproces opleveren. Eén van de manieren om vertraging te voorkomen is om het betreffende onderwerpen op bestuurlijk niveau te bespreken en daar als partijen gezamenlijk een visie op te ontwikkelen.

Grijze gebieden
Eén voorbeeld van een grijs gebied die vaak 'taai' in de samenwerkingspraktijk is: Hoe verdelen we de kosten van de 'plus' bij woningen. Wie beheert bijvoorbeeld de algemene ruimten in een complex? Wie betaalt voor het organiseren van activiteiten? Wie zorgt voor verbinding in wijken? Een ander voorbeeld: Hoe gaat de gemeente om met het spanningsveld tussen winstmaximalisatie (bv bij grondverkoop) en winstoptimalisatie (rekening houden met het maatschappelijke rendement). In de praktijk komen partijen er vaak wel uit, maar deze

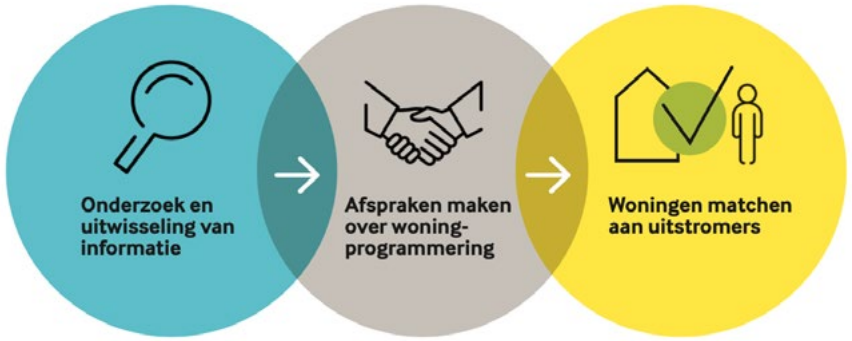
onderwerpen vragen meer dan gemiddeld discussie. Om de voortgang in de uitvoering van projecten te bevorderen, is het verstandig deze onderwerpen bij terugkeer op te schalen voor besluitvorming tussen bestuurders.

6. Leernetwerk

Typerend bij veel voorbeeldpraktijken is het motto van 'leren, leren, leren...'. Het is aan te bevelen een uitgebreid leernetwerk op te zetten en actief over het samenwerkingsproces en de voortgang te communiceren. In ieder geval voor een aantal jaren. Middelen die vaak worden ingezet zijn onder meer:

- Gezamenlijke casusbesprekingen (ook wel doorbraaktafels genoemd)
- Periodieke masterclasses, themabijeenkomsten of inspiratiebijeenkomsten
- Werkbezoeken bij elkaar of bij andere organisaties buiten het werkgebied
- Nieuwsbrieven en informatie op een website plaatsen
- Het jaarlijks terugblikken op de leergeschiedenis en resultaten vastleggen in een leergeschiedenis zodat leerervaringen het volgende jaar meegenomen kunnen worden en bijvoorbeeld ook 'derden' deze ervaringen kunnen meenemen in de ontwikkeling van hun eigen aanpak.

De bedoeling van het leernetwerk is om tot verbetering van het systeem te komen. Een leernetwerk is niet alleen gericht op wijkwerkers, maar ook op de managers en bestuurders van de achterliggende organisaties. Uiteindelijk gaat het in netwerksamenwerking om samenwerking op drie domeinen: de cliënt, de leefomgeving en het institutionele domein.

Proeftuin Ruwaard: Actie-leren en gebiedsfinanciering

"Alles bij elkaar benut de Osse samenwerkingswijze de talenten van mensen en leidt deze tot een betere zorg tegen lagere kosten en meer tevreden mensen."
- Frank van Putten, Regiomanager Oss, BrabantZorg

Binnen de proeftuin Ruwaard is een aansprekende manier van samenwerken ontwikkeld. De samenwerkwijze gaat uit van de vragen en wensen van mensen in de wijk. In het contact met wijkbewoners stellen hulpverleners consequent de volgende drie vragen:

1. Wat zijn jouw doelen en waar wil jij naartoe werken?
2. Wat kun jij betekenen voor jezelf en voor een ander?
3. En wat heb je daarvoor nodig?

De vraag die wordt gesteld gaat niet over welke vorm van hulp of ondersteuning iemand wil, maar wat iemand wil bereiken in het leven. Op basis van de antwoorden worden de juiste partijen gezocht die hierbij kunnen helpen. De professionals gaan met mensen thuis in gesprek. De vraag van de wijkbewoner staat centraal. Niet het aanbod van instanties. Oplossingen gaan dus niet over extra zorg of begeleiding, maar over een energie gevende daginvulling.

Samenwerking in de wijk

Uit een bijeenkomst met wijkbewoners bleek al snel behoefte aan een laagdrempelige locatie in de wijk waar alles samenkomt; mensen, organisaties en activiteiten. Inmiddels is het Huis van de Wijk met 300 bezoekers per week een levendige plek waar mensen elkaar ontmoeten.

Voordelen van deze manier van werken

Mensen die op deze manier zijn geholpen zijn zeer tevreden met de werkwijze. Zij hoeven hun verhaal niet langer zes keer aan verschillende instanties te vertellen. Ook de vraag "welke organisatie doet nu wat?"

en het langs elkaar heen werken van instituties, valt grotendeels weg. Als je met een cliënt en iemand uit zijn of haar netwerk aan tafel zit, kun je veel dieper op diens wensen en behoeften in gaan. Uit deze gesprekken blijkt dat het eigen netwerk van een cliënt een belangrijke rol heeft bij het toekennen van een goede woning. De voor de cliënt lastige vragen blijken met behulp van een bekende soms ineens wel redelijk makkelijk te beantwoorden. Er kunnen bij deze gesprekken direct afspraken worden gemaakt en naar oplossingen worden toegewerkt. Door dit soort effecten stijgt niet alleen het welbevinden van de cliënt, maar gaan – collectief gezien – de kosten ook omlaag omdat deze aanpak sneller en effectiever werkt.

Gebiedsfinanciering stimuleert doelmatige inzet middelen
Sinds 2018 werkt Proeftuin Ruwaard met één wijkbudget. Door de gebiedsfinanciering hoeven professionals niet te denken vanuit hun eigen organisatie of het zorgsysteem. De hoeveelheid werk om een beschikking te krijgen, de administratieve last of het vaststellen van het aantal uren is weg. De wijkprofessionals beslissen zelf hoe zij het budget inzetten. De organisaties leverende zorg voor het afgesproken budget. Als er financiële voordelen worden behaald, bijvoorbeeld door actievere wijkbewoners, meer preventieve en collectieve activiteiten en een efficiëntere werkwijze, dan wordt het geld dat 'overblijft' evenredig verdeeld over de wijkbewoners, gemeente en de aanbieders. Wel met de belofte dat het geld ten goede komt aan de gezondheid van de wijk.

Actieleren als basis om samenwerking en resultaat levendig te houden
Kenmerkend voor de proeftuin is dat er een leernetwerk is opgezet. Naast leersessies, wordt er een jaarlijkse leergeschiedenis opgesteld en zet men de methodiek 'snelkookpan' in om effectief tot nieuwe oplossingen te komen. Ook bieden ze anderen de gelegenheid van hun ervaringen te delen, bijvoorbeeld door op hun website veel te melden over hun werkwijze en de mogelijkheid tot werkbezoeken te bieden.

Tot slot is leerzaam dat binnen de proeftuin het maatschappelijk rendement van de Osse Samenwerkingswijze wordt gemeten door zogenoemde micro-analyses. De eerste analyses tonen significant aan dat bij bestaande casussen sprake is van een kostenbesparing en dat bij nieuwe casussen door vroegtijdig (relatief goedkopere) zorg en ondersteuning in te zetten, hogere maatschappelijke kosten worden bespaard. Van de 42 casussen werd bijvoorbeeld zes keer voorkomen dat mensen in een verpleeghuis terechtkwamen (bv door aanschaf traplift, aanpassing in huis, personenalarmering of inzet dagbesteding of thuiszorg).

Casusbespreking is pas zinvol als wijkprofessionals regelruimte en een regelbudget hebben om in te gaan op wat iemand nodig heeft. Afstemming met cliënt wordt versterkt door te zorgen dat in zijn of haar leefomgeving voorwaarden zijn ingevuld als een zinvolle dag of mogelijkheden tot ontmoeting. Bestuurders en managers geven de randvoorwaarden vanuit hun eigen organisaties maar ook door met elkaar af te spreken wat de spelregels zijn voor de ruimte van wijkprofessionals en de inzet van budget voor wijkvoorzieningen.

Anders denken, doen en organiseren van partijen
Deze handreiking is bedoeld om onderzoek te doen naar wat mensen nodig hebben om langer zelfstandig te wonen. Onderzoek probeert deze vraag zo goed mogelijk in te schatten, maar in de praktijk is het niet altijd op voorhand duidelijk wat nodig is in aanbod op professionele begeleiding om iemand te ondersteunen. Bovendien willen en kunnen mensen zelf ook vaak bijdragen aan een goede oplossing. Daarom kiezen veel partijen steeds vaker voor een radicale andere aanpak dan een onderzoek dat leidt tot een projectplan.

Het gaat dan om nieuwe werkwijzen, structuren en ook cultuurverandering. En dat vraagt om een gedragsaanpassing bij wijkbewoners, professionals, management, bestuurders en financiers om anders te denken, doen en organiseren. Dit onderdeel zou een studie op zich waard zijn en voert te ver voor het doel van deze publicatie. Om toch een idee te geven van een vernieuwende aanpak, zie kader Actieleren in Proeftuin Ruwaard op pagina 41.

7. Borgen

Naast een voortvarende aanpak om gemaakte afspraken op het gebied van wonen, woonomgeving en voorzieningen te realiseren is het belangrijk dat afspraken, ook na verloop van tijd, worden geborgd. Het doel is om daadwerkelijk de uitvoering van het beleid te gaan plannen. Het handelingskader geeft aan over welke onderwerpen mogelijk afspraken gemaakt kunnen worden en wat belangrijke aandachtspunten zijn om de voortgang en vaart in de uitvoering te houden.

Borgen afspraken in regelgeving

De gemeente beschikt over uiteenlopende instrumenten die er voor kunnen zorgen dat beleid om langer en weer zelfstandig te wonen daadwerkelijk concreet handen en voeten krijgt. Afspraken met partijen over een uitvoeringsprogramma wonen en zorg moeten ook zijn uitgewerkt in de gemeentelijke beleidsuitvoering. In de gemeentelijke organisatie valt veel winst te behalen in het afstemmen van beleidsuitvoering.

In ieder geval bevelen wij aan dat je de volgende instrumenten minimaal benut:

1. Maak prestatieafspraken met corporaties (wettelijke basis) voor de sociale woningvoorraad.
2. Pas bestemmingsplannen/omgevingsplannen aan door belemmeringen weg te nemen voor bijvoorbeeld:
   - mantelzorgwoningen;
   - de splitsing van woningen;
   - de transformatie van gebieden
   - het faciliteren van toekomstige ontwikkelingen rond wonen en zorg
3. Uitvoeren van WMO, invloed uitoefenen via inkoop(modellen) door deze te koppelen aan de afgesproken gebouwarrangementen of gebiedsplannen. (zie pagina's 42 en 44)
4. Stel kwaliteitseisen op bij gronduitgifte of open een tender voor de te bouwen woningen en voorzieningen. Of bezie bij gebiedsontwikkeling of naast stedebouwkundige eisen ook wonen en zorg eisen voor een nieuwe wijk of herontwikkeling worden meegenomen.

8. Monitoren

In plaats van incidenteel (woon)onderzoek uit te voeren is het de kunst om dit op een meer structurele manier in te bedden binnen de reguliere Planning & Controlcyclus van de gemeente. Er is bij gemeenten al veel data beschikbaar en door die goed te ontsluiten en presentabel te maken, kan deze zinvolle informatie van meer nut zijn bij het woonzorgbeleid. Ook voor het monitoren van de voortgang van het beleid is deze informatie erg nuttig. De gemeenten Breda en Rotterdam maken bijvoorbeeld al veel gebruik van bestaande informatie. Ook combineren zij diverse onderzoeken in de beleidscyclus.

Geschiktheid per woning in beeld

"Breda is al 20 jaar actief om iedereen in de stad geschikt te kunnen laten wonen. Breda hanteert het sterrenklasse-systeem (Piramidemodel) voor de fysieke geschiktheid van woonvoorraad. De woonvoorraad is als volgt in te delen: 0-sterren: 68%, 1- sterwoning: 19% (nultreden), 2-sterrenwoning: 9% (rollator geschikt), 3-sterrenwoning: 4% (rolstoel geschikt). In de afgelopen jaren zijn ongeveer 1.800 woningen (2,2%) geschikt gemaakt op basis van een Wmo-indicatie voor de beperking van de bewoner (ouderen en zorgdoelgroepen). Deze woningen zijn niet meegenomen bij de cijfers over de fysieke geschiktheid van de woningvoorraad. De gemeente maakt afspraken met de woningcorporaties over het verder geschikt maken van de voorraad op basis van sterren-indeling. In de geplande nieuwbouw zijn voldoende nultreden- en rollator toe-/doorgankelijke woningen opgenomen (1- en 2-sterren) om in de vraag te voorzien. Er blijft nog wel een tekort aan rolstoeltoegankelijke woningen (drie sterren)."

- Marjon Rijnart, Adviseur woonbeleid gemeente Breda

Klik op de thumbnail om een schema te bekijken

Zoek ook naar relevante data vanuit het veld van wonen, welzijn en zorg
Ook kun je aan relevante informatie komen door data van organisaties uit het veld van wonen, welzijn en zorg op te vragen. Op het moment dat jouw gemeente diensten inkoopt van deze organisaties kun je afspraken maken over de data die zij periodiek aan de gemeente beschikbaar willen en kunnen stellen. Het kan gaan om bijvoorbeeld wachtlijsten voor instellingen of zorgdiensten, wachttijden voor woningen, het aantal tijdelijke opnamen, overlastmeldingen etc.

Continu onderzoek

"Wij doen veel onderzoek om de voortgang van de aanpak Wonen en Zorg te meten, o.a. ten aanzien van aanbod en behoefte aan geschikte woningen, woon-zorgvoorzieningen, de bevolkingsontwikkeling en leefbaarheid. Per circa 4 jaar worden gebiedsbeschrijvingen Wonen en Zorg opgesteld en toetsen we dit bij diverse partijen, waaronder de corporaties.. Deze beschrijvingen bieden handreikingen om met elkaar aan de slag te gaan, dat is mooi om te zien."
-Marjon Rijnart, Adviseur woonbeleid gemeente Breda

9. Gebiedsfinanciering

Tot slot kunnen aanpassingen in de financieringswijze in bijvoorbeeld WMO in belangrijke mate bijdragen aan het borgen van 'geschikt wonen voor iedereen'. Een goed voorbeeld is de gebiedsfinanciering van de gemeente Oss (zie kader). Ook zien we steeds meer gemeenten die bij de zorginkoop (Wmo) experimenteren met andere vormen van inkoop. Om bijvoorbeeld een gebouwarrangement of gebiedarrangement te kunnen opstellen. Zo heeft Rotterdam in het gemeentelijke uitvoeringsprogramma de ambitie opgenomen om meerjarig in te kopen waardoor aanbieders doelmatiger kunnen werken. De gemeente Schiedam maakte afspraken over PlusWonen: een gebouwarrangement met WMO-financiering,

Nawoord

Geen enkele publicatie kunnen we maken zonder input van experts, deskundigen uit het veld en een kritisch tegenlezende klankbordgroep. We willen de geïnterviewden bedanken voor hun tijd en toelichting op hun aanpak:

Amstelveen - Stadsdorp Elsrijk:	Hans Steenvoorden, initiatiefnemer
Breda:	Marjon Rijnart, adviseur Wonen
Delft:	Karin Schrederhof, wethouder en Myrthe Sietsma, adviseur wonen
Den Bosch:	Ann Meijer, tijdelijk procesmanager Thuis in de wijk
Mijn huis op maat:	Mieke Koot, directeur GeneratieThuis
Oss - Proeftuin Ruwaard:	Frank van Putten, Regiomanager BrabantZorg
Rotterdam:	Marijke de Vries, programmamanager Rotterdam Ouder en Wijzer
Zaltbommel:	Adrie Bragt, wethouder en Pauline van Dijk, ontwikkelaar Wmo

Klankbordgroep onderzoek en handreiking:
Peter Alders, Ministerie van VWS
Wilbert van Bijlert, Ministerie van BZK
Pieter van Hulten, Aedes
George de Kam, RUG
Jasper Klapwijk, Nederland zorgt voor elkaar
Richelle Krens-Kluit, Gemeente Leiden en G40 stedennetwerk,
Rabia el Morabet Belhaj-Boulaksil, Ministerie VWS
Nicolette Piekaar, VNG
Penny Senior, Actiz
Marieke van der Staak, PBL

Colofon

Platform31
Kennis- en netwerkorganisatie Platform31 ziet de **trends** in stad en regio. We **verbinden** beleid, praktijk en wetenschap rondom actuele vraagstukken en komen tot een **aanpak** waarmee bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders direct aan de slag kunnen. De oplossingen houden we niet voor onszelf: **iedereen profiteert mee** van de resultaten.

Innovatieprogramma Langer thuis – Inclusieve wijk
Elk woongebied, geschikt en inclusief. Twee jaar lang staan de schijnwerpers op 24 woongebieden met het innovatieprogramma Langer thuis – Inclusieve wijk. Met 24 gebiedscoalities ontwikkelen Platform31 en het G40-stedennetwerk aan de hand van vijf innovatiethema's de bouwstenen voor goed wonen, een ondersteunende sociale en fysieke leefomgeving en nabijheid van voorzieningen. Het innovatieprogramma maakt deel uit van het Programma Langer thuis, Actielijn Wonen van de ministeries van VWS en BZK.

www.platform31.nl/wonenenzorg

Auteurs
Ellen Olde Bijvank
Netty van Triest (Platform31)
Annette Duivenvoorden (Platform31)

Redactie en vormgeving
Eveline Veldt (Griffel & Bok)

Fotografie
Alex Schröder, Volksbond Amsterdam (pag: 12, 36)

Den Haag, maart 2020

Hoewel grote zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport, aanvaarden Platform31 en de betrokkenen geen enkele aansprakelijkheid uit welke hoofde dan ook voor het gebruik van de in deze publicatie vermelde gegevens. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt mits de bron wordt vermeld.